

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
KLASISKĀS FILOLOĢIJAS UN ANTROPOLOĢIJAS STUDIJU
NODAĻA

Eidos un idea Platona vēlīnajos dialogos

BAKALAURA DARBS

Autors: **Dolorese Aldersone**

Studenta apliecības: Nr_da12026

Darba vadītājs: Dr. Phil. Līva Rotkale

RĪGA 2015

Anotācija

Bakalaura darbā tiek pētītas *eidōs* un *idea* nozīmes Platona vēlinajos dialogos *Kratils* un *Teaitēts*, kā arī *Valsts* (I – III grāmata). Darba autore izsaka pieņēmumu, ka *nozīme ir lietojums*, tādejādi *eidōs* un *idea* nozīmju noskaidrošanai būtisks ir *eidōs* un *idea* lietojums, kas ir atkarīgs no konteksta. Izmantojot šo pieņēmumu bakalaura darbā cenšas parādīt, ka Platona vēlinajos dialogos *Teaitēts* un *Kratils*, kā arī *Valsts* (I– III grāmata) gan vārdam *eidōs*, gan vārdam *idea* ir vairākas nozīmes, kas noteiktos kontekstos pārklājās.

Kopumā izpētītajos dialogos *eidōs* parādās 43 reizes, bet *idea* parādās tikai 14 reizes, kas trīs reizes mazāk nekā *eidōs*. Analizējot atlasītos oriģinālteksta fragmentus, autore secina, ka gan *eidōs*, gan *idea* ir kopīgas nozīmes, tādas kā *veids* un *veidols* dialogā *Teiatēts*, un *forma* - dialogos *Kratils* un *Valsts*.

Atslēgvārdi: Platons, *eidōs*, *idea*, *Kratils*, *Valsts*, *Teaitēts*, nozīmes teorija.

Annotation

The subject matters of the bachelor's thesis is meanings *eidōs* and *idea* in Plato's works *Cratylus*, *Republic* (I – III book) and *Theaetetus*. The author assumes that meaning is usage. Thus, in order to clarify meanings of *eidōs* and *idea*, it is essential to understand how *eidōs* and *idea* are used in particular context. By using this assumption the author of the thesis is trying to show that in Plato's late dialogues *Theaetetus* and *Cratylus* as well as in the *Republic* (I- III book) the word *eidōs* and *idea* has several meanings that overlap in certain context.

Overall in the dialogues *eidōs* appears 43 times, but *idea* appears only 14 times, that is three times less than *eidōs*. After analyzing selected fragments of the original text the conclusion is that both *eidōs* and *idea* have common meanings like *type* and *image* in the dialogue *Theaetetus*, and *form* in the dialogues *Cratylus* and *Republic*.

Keywords: Plato, *eidōs*, *idea*, *Cratylus*, *Republic*, *Theaetetus*, theory of meaning.

Apzīmējumu un saīsinājumu saraksts

Ar. – Aristotelis

Hdt. - Herodots

Pind. - Pindars

Plat. – Platons

Plat. Crat. – Cratylus (*Kratils*)

Plat. Resp. – Respublica (*Valsts*)

Plat. Teact. – Theaethetus (*Teaitēts*)

Theog. - Teognīds

Thuc. - Tukidids

Saturs

IEVADS	1
1. VĀRDA NOZĪMES TEORIJA.....	3
1.1. Nozīmes teorija.....	3
1.2. <i>Eidos</i> un <i>idea</i> nozīmes vārdnīcā	7
2. PLATONA DIALOGU PAZĪMES UN PLATONA IDEJU TEORIJA.....	8
2.1. Sokratiskais un Platona dialogs	8
2.2. Platona ideju teorija.....	9
2.3 <i>Eidos</i> un <i>idea</i> Platona dialogos.....	11
3. EIDOS UN IDEA DIALOGĀ KRATILS.....	14
3.1. Eidos kā forma un veidols Platona dialogā <i>Kratils</i>	14
3.2 <i>Idea</i> Platona dialogā <i>Kratils</i>	19
4. EIDOS UN IDEA DIALOGĀ VALSTS	21
4.1 <i>Eidos</i> kā <i>veids</i> Platona dialogā <i>Valsts</i>	21
4.2. <i>Idea</i> kā <i>forma</i> Platona dialogā <i>Valsts</i>	28
5. EIDOS UN IDEA DIALOGĀ TEAITĒTS.....	30
5.1. Eidos Platona dialogs <i>Teaitēts</i>	30
5.2. <i>Idea</i> Platona dialogā <i>Teaitēts</i>	34
SECINĀJUMI.....	38
Izmantotā literatūra un avoti	41

IEVADS

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt, ko nozīmē *eidōs* un *idea* Platona vēlīnajos dialogos *Teaitēts* un *Kratils*, kā arī *Valsts* (I – III grāmata). Pastāv vairākas iespējas, kā domāt par *eidōs* un *idea* nozīmēm: (I) *eidōs* un *idea* nozīmē vienu un to pašu; (II) *eidōs* un *idea* ir atšķirīgas nozīmes; (III) attiecības starp *eidōs* un *idea* nozīmēm ir sarežģītākas un niansētākas. Bakalaura darbā tiek pieņemts, ka (III) iespēja varētu vispatiesāk raksturot *eidōs* un *idea* nozīmju attiecības.

Bakalaura daba hipotēze: Platona vēlīnajos dialogos *Teaitēts* un *Kratils* kā arī *Valsts* (I– III grāmata) gan vārdam *eidōs*, gan vārdam *idea* ir vairākas nozīmes, kas noteiktos kontekstos pārklājas.

Bakalaura darba uzdevumi

1. Lasīt Platona dialogus *Teaitēts*, *Kratils* un *Valsts* (I – III grāmata) tulkojumus latviešu un angļu valodā, kā arī veikt materiāla atlasī un attiecīgo teksta fragmentus no oriģinālvalodas, kuros ir sastopami *eidōs* un *idea*.
2. Izpētīt tēmai atbilstošu zinātnisko literatūru par vārda nozīmes teoriju.
3. Analizēt *eidōs* un *idea* lietojumu oriģinālvalodā, salīdzinot tulkojumus un zinātniskajā literatūrā iegūto informāciju.
4. Apstiprināt vai noraidīt darba hipotēzi un izdarīt secinājumus par leksēmu *eidōs* un *idea* nozīmēm attiecīgajos kontekstos.

Kvalitatīvas informācijas trūkums par *eidōs* un *idea* nozīmēm Platona darbos izraisa neizpratni; nākas sastapties ar izteikti subjektīvu viedokli; tas rada nepieciešamību veikt pēc iespējas objektīvu pētījumu, kurā būtu iekļauti pieejamie materiāli, kas cieši saistīti ar Platona darbu interpretāciju. Veicot atbilstošas zinātniskās literatūras izpēti latviešu valodā atradu salīdzinoši maz informācijas par *eidōs* un *idea*, kas norāda, ka vēl ir daudz iespēju pētījumiem par šo tematu.

Bakalaura darba izpētē tiek izmantota nozīmes teorija, kura ir nepieciešama, lai iegūtu informāciju par vārdu un vārda nozīmi. Teorētiskā materiāla iegūšanai par nozīmes teoriju tika izmantoti materiāli no *Nozīme Valodā* (2008), *Dzeltenā grāmata* (1999), *Ievads Valodniecībā* (2010). Šī informācija ir svarīga un nepieciešama, jo bakalaura darbā tiek apskatītas vārdu *eidōs* un *idea*. Lai atrastu informāciju par vispiemērotāko teoriju bakalaura

darba izpētei tikai apskatītas vairākas nozīmes teorijas, un beigās izvērtējot iegūto informāciju par nozīmes teorijām darba praktiskajai daļai tika izvēlēta *nozīme ir lietojums* teorija.

Bakalaura darbam ir piecas nodaļas. 1. un 2. nodaļa ir veltīta bakalaura darba teorētiskā fona ieskicēšanai. 1. nodaļa ir vispārīgs ieskats vārda nozīmes teorijās; uzrādīti *eidōs* un *idea* skaidrojumi vārdnīcas šķirklis. 2. nodaļa ir pārskats par Platona dialoga specifiku un Platona ideju teoriju. 3., 4. un 5. nodaļa veido darba praktisko daļu, t. i., *eidōs* un *idea* lietojuma izpēti. 3. nodaļa veltīta dialogam *Kratils*, 4. – dialogam *Valsts*, 5. – dialogam *Teaitēts*.

Bakalaura darba tēmas pētniecībā oriģinālteksts ir ļoti svarīgs, jo dialogs *Kratils*, *Valsts* un *Teaitēts* ir jāatrod vārdi *eidōs* un *idea*, kurus tulkojot iegūst dažādas nozīmes, kas būs jāsalīdzina savā starpā. Tā kā darba mērķis ir noteikt vai šīs nozīmes atšķiras vai tās ir kopīgas, tad nav iespējams iztikt bez oriģinālteksta tulkošanas. Bakalaura daba pētīšanai tika izvēlēti Platona *Kratila*, *Valsts* un *Teaitēta* oriģināltekstu Oxford izdevumi.

Veicot oriģināltekstu tulkošanu izmantoti latviešu valodas tulkojumi: Ivara Neidera, Edgara Narkēviča *Teaitēta*, 2008. gada tulkojums, Gustava Lukstiņa *Valsts* 1982. gada tulkojums un Mārtiņa Laizāna 2014. gadā aizstāvētajā maģistra darbā iekļautais *Kratila* tulkojums. Oriģināltekstu tulkošanai arī tika izmantoti angļu valodas tulkojumi: Faulera (Fowler) *Kratila* 1921. gada tulkojums, Šorija (Shorey) *Valsts* 1969. gada tulkojums un Faulera (Fowler) *Teaitēta* 1921. gada tulkojums. Veicot oriģināltekstu tulkošanu ir noderīgi citu tulkotāju veiktos izmantot tulkojumus, jo tad kļūst saprotamāks dialoga oriģinālteksts. Ņemot vērā, ka īpaša uzmanība ir jāpievērš tieši *eidōs* un *idea*, tulkojumi der kā apstiprinājums, ka izvēlēta nozīme ir iespējama.

Bakalaura darba apjoms ir 13222 vārdi.

Bakalaura darbā atsaucoties uz Platona tekstiem ir lietota Stefana numerācija jeb paginācija, kas tiek lietota visos respektējamajos mūsdienu akadēmiskos Platona darba izdevumos un to tulkojumos.

1. VĀRDA NOZĪMES TEORIJA

1.1. Nozīmes teorija

Vārda nozīmes problēma ir viena no vissarežģītākajām lingvistikas problēmām, un ir izveidotas daudzas radikāli atšķirīgas nozīmes teorijas (Veidmane, 1970; Lauva, 1981). Nozīmes pārmaiņas tiek atšķirīgi traktētas, klasificētas un analizētas dažādās lingvistikas skolās, līdz ar to katra no tām ir veicinājusi lingvistikas semantikas attīstību.¹

Svarīgo vārda lomu nosaka tas, ka valodā vārds ir galvenā nominatīvā vienība. Turklāt vārds savstarpēji sasaista visas pārējās valodas vienības: fonēmas, morfēmas, vārdsavienojumus un teikumus. Vārds ir galvenā nosaucošā vienība. Tas, ko vārds nosauc, apzīmē, veido tā saturisko jeb leksisko nozīmi, kas ir vispārināts priekšmeta atspoguļojums mūsu apziņā.²

Lai varētu pētīt *idos* un *idea* nozīmes, vispirms jāpieņem nozīmes teorija, t. i., uzskatu kopums par to, kādā veidā vārdiem ir nozīmes. Nozīmes teoriju ir daudz; bakalaura darbā nav iespējams tās visas pat pieminēt. Un tomēr, tā kā ir jāizdara izvēlē par labu kādai nozīmes teorijai, tad ir jāieskicē galvenie nozīmes teoriju virzieni un jāizvēlas virziens, kas ir vispiemērotākais bakalaura darba pētījumam.

Shematiski raugoties, var nošķirt divus lielus virzienus nozīmes teorijās. Pirmais virziens ir saistāms ar uzskatu, ka vārda nozīme ir lieta, ko vārds apzīmē; šo teoriju pētnieki sauc par “nozīme ir norāde (reference)” teoriju.³ (Pētnieki šo virzienu saista ar antīkajām nozīmes teorijām, tai skaitā arī ar Platona nozīmes teoriju, ko var izlobīt no viņa dialoga *Kratils*. Tajā sarunājas divi personāži – Kratils un Hermogens. Abiem ir pretēji viedokļi par to, kā vārdi iegūst savu nozīmi. Kratils uzskatīja, ka vārdi dabīgi tiek piešķirti lietām, ko tie apzīmē, vēl vairāk, *tika atzīti dažādi veidi, kuros vārda forma varētu būt ‘dabīgi’ atbilstoša tā nozīmei, piemēram, imitējošie vārdi*,⁴ bet Hermogens apgalvoja gluži pretējo:

Es nespēju secināt, ka nosaukumiem ir kaut kāda cita pareizība kā vienīgi līgums un vienošanās..., jo es domāju, ka neviens vārds nevienai atsevišķai lietai nav dabas dots, bet to

¹ Nītiņa, Iljinska, Platonova, *Nozīme Valodā: Lingvistiskie un Ekstralingvistiskie Aspekti*, RTU Izdevniecība Rīga, 2008. 23.lpp.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ Raskin, V., *A Concise History of Linguistic Semantics*, 3rd ed. W. Lafayette, IN: Purdue University, 1983

ieražas vai paraduma dēļ piešķir vārda lietotāji un tie, kas šo lietošanu aizsāka. (Crat. 384d; tulkojums no H. N. Faulera 1926. gada tulkojuma). Platona pozīcija varētu būt tuvāka Kratila nostājai, bet, tā kā tas ir dialogs, šāds secinājums nevar būt drošs. Jebkurā gadījumā abu pozīciju pamatā ir pieņēmums, ka vārda nozīme ir lieta, ko vārds apzīmē.

Daudzus gadsimtus vēlāk Platona divvienības vietā – *vārds un referents (lieta, ko vārds apzīmē)* – vācu matemātiķis un modernās loģikas aizsācējs G. Frēge ieviesa trīsvienību – *vārds, nozīme un referents*.⁵ Vēlāk trīsvienības teoriju atmeta B. Rasels savā pirmajā teorijā par nozīmi – grāmatā *Matemātikas principi*.⁶

Atbilde uz jautājumu kas patiesībā ir nozīme? ir vēl sarežģītāka, un tā sniedzas aiz valodiskās kompetences robežām un prasa ārpusvalodisku aspektu integrēšanos valodas mācību un pētīšanas procesā.⁷

Lai paskaidrotu iepriekš minēto, var citēt slavenā filozofa L. Vītgenšteina vārdus, kurš domāja, ka „*vārdi tikai tad ir nozīmīgi, ja tie izteikti konkrētās un situatīvās lingvistiskās spēlēs, t.i., dzīves formās, kas rada noteikumus, lai noteiktu dabīgu valodas izteicienu nozīmi*”. Tas nozīmē, ka vārdi ir nozīmīgi tikai tad, kad pastāv tā dzīves forma, kurā tie formulēti un to nozīme ir to izmantojums.⁸

Jāņem vērā, ka šī teorija pirmo reizi formulēta jau daudzus gadsimtus pirms tam, kad tā kļuva aktuāla. Jau 4.g.p.m.ē. Aristotelis aizstāja problēmu, kāpēc vārdi ir tādi, kādi tie ir, ar jautājumu, kam tie domāti.⁹ Viņš mēģināja atrast atbildi uz šo jautājumu dažādos valodiskos un ārpusvalodiskos kontekstos, t.i., retorikā, dzejā, fonētika/akustikā, bioloģijā un loģikā. Pētījumu gaitā Aristotelis secināja, ka eksistē divu veidu vārdi tie, kuriem ir nozīme pat izolācijā, un tie, kuriem tādas nav un kuriem ir nozīme tikai kā gramatikas instrumentiem. Neapšaubāmi teorija nozīme ir lietojums gadu gaitā tika uzlabota.¹⁰ Tā kā bakalaura darbs ir noteikt *eidus* un *idea* nozīmes Platona vēlinajos dialogos *Kratils*, *Valsts* (I – III grāmata) un

⁵ Vārdam *referents* atbilstošais vārds, ko lieto Frēge, ir *Bedeutung*, kā burtiskais latviešu valodas tulkojums nūtu *nozīme*, tomēr precīzāks tulkojums ir *referents*, jot as atbilst veidam, kā Frēge leto vārdu *Bedeutung*. Savukārt latviešu valodas vārds *nozīme* ir tulkojums Frēges lietotajam vācu valodas vārdam *Sinn*, ko reizēm latviski mēdz tulkot kā *jēga*, bet aglu valodā parasti tulko kā *meaning*, t. i., nozīme. Skat. Frēges raksts fragmenta tulkojumu latviešu valodā: Frēge, Gotlobs. Jēga un nozīme. No vācu valodas tulkojis J. Šķilter. *Kentaurs* XXI 20, 1999, 55. lpp.

⁶ Nītiņa, Iljinska, Platonova. 15. lpp.

⁷ Nītiņa, Iljinska, Platonova. *Op. cit.*, 16. lpp.

⁸ *Ibid.*

⁹ *La semantica nella filosofia greca* Roma Bulzoni, Cesari di, 1980, 159. lpp.

¹⁰ Nītiņa, Iljinska, Platonova. *Op. cit.*, 16. lpp..

Teaitēts var secināt, ka uz šiem diviem vārdiem attiecas Aristoteļa secinājums, ka tiem ir nozīme pat izolācijas gadījumā, tomēr to nozīmes ir vairākas.

Atšķirībā no pirmā nozīmes teoriju virziena, kur nozīme ir apzīmējamā lieta, otrs nozīmes teoriju virziens balstās pieņēmumā, ka nozīme ir lietojums. Vitgenšteins darbā *Filosofiskie pētījumi*¹¹ kritizē tradicionālās nozīmes teorijas, kuru pamatā ir pieņēmums par nozīmi kā lietu. Vitgenšteins tā vietā par vārda nozīmi uzskata *veidu, kā to lieto*. Starp citu, ja frāzi “vārda nozīme” lieto kā ekvivalentu frāzei “vārda lietojums”, tad atklājas dīvainības, kas saista ar uzskatu, ka vārda nozīme ir objekts jeb lieta. Parasti mēs sakām, ka objekts atbilst vārdam, kad norādām uz objektu, lai vārdu izskaidrotu, tas ir, dodam ostensīvo definīciju. Ir vārdi, kuru nozīmes mēs varam dot, norādot uz to nesējiem. Bet vārdu *nozīme* nekad nelieto šādā veidā. Frāze *nosaukuma nozīme* nav tāda pati kā frāze *nosaukuma nesējs*. Acīmredzot, ja frāze *vārda lietojums* tiek pieņemta par *vārda nozīme* definīciju, tad tā nav aizvietojama ar frāzi *vārda nesējs*.¹²

Vitgenšteins ar dažādu piemēru palīdzību cenšas parādīt, ka vārda nozīme ir likums, kā vārds ir lietojams, un šādi lietojuma likumi vienam un tam pašam vārdam var būt vairāki atkarībā no lietojuma situācijas. Piemēram, zinātniskā valodā vārdiem ir stingri lietojuma likumi, bet ikdienas valodā tiem tādu nav; tie paši vārdi var tikt lietoti daudz brīvāk, un lietojuma likumus noteikt ir daudz grūtāk. Vitgenšteins parāda, ka daudzām valodiskām izteiksmēm nav pietiekamu un nepieciešamu lietojuma nosacījumu. Vitgenšteins runā par tā saucamajām *ģimenes līdzībām* – ikdienas valodā ir daudz tādu vārdu (*valoda, spēle, skaitlis, likums, u.c.*), kuru nozīmes ir saistītas, bet kur ir grūti parādīt, kāds ir šo nozīmju saistījuma pamats (tāpat kā ģimenē ir grūti pateikt precīzi, kāpēc dēls līdzinās tēvam, lai gan līdzība ir acīmredzama).

Ņemot vērā bakalaura daba pētījuma raksturu, proti, faktu, ka teksts, kas tiek pētīts, ir dialogs, kur vārdi var tikt lietoti daudzos un dažādos veidos atkarībā no situācijas, par teorētisko bāzi šajā darbā tiek izvēlēts otrais nozīmes teoriju virziens. Tādējādi nozīmes teorija, kuras pamatā ir pieņēmums, ka nozīme ir lietojums, ir izvēlēta *eidoss* un *idea* nozīmju noskaidrošanai.

Atziņa, ka nozīme ir lietojums, paredz izvēlēties noteiktu pētījuma pieeju. Proti, bakalaura darbā uzmanība tiks pievērsta tam, kā tiek lietoti vārdi *eidoss* un *idea*. Tātad centrā

¹¹ Vitgenšteins, L. *Filosofiskie pētījumi*, Tulkojuši Jānis Vējš, Jānis Taurens. Rīga: Minerva, 1997.

¹² Vitgenšteins, L. 1999, *Dzeltenā grāmata Kentauris XXI*, 1999, nr. 20, 61-73. lpp.

būs šo vārdu lietojums. Pievēršanās lietojumam paver lieliskas priekšrocības. Pirmkārt, bakalaura darbā nav jāpieņem iepriekš dotas dogmas par to, kas ir *eidōs* un *idea* Platona darbos. Otrkārt, var izvairīties no grūti pārredzamiem filozofiskiem jautājumiem un koncentrēties tikai uz *eidōs* un *idea* lietojumu, t. i., kur un kādā sakarā šie vārdi parādās.

Jāņem vērā, ka Platons uzskatīja nozīmes par abstraktām attiecībām starp izteicieniem, kuras eksistē neatkarīgi no runātājiem un pat no pašas runas. Platonu pašu interesēja atklāt jutekļiem nerasniedzamo perfekto formu, veidolu un ideju pasauli. Viņš prātoja, kā cilvēki varēja izdomāt perfekta apļa jēdzienu, ja viņu apkārtējā dabā šī figūra nav atrodama. Citiem vārdiem sakot, Platona uzskats bija metafizisks, jo viņš mēģināja saprast, kas ir visa pamatā.¹³

Taču, lai pētītu *eidōs* un *idea* nozīmes Platona darbos, pievēršot *eidōs* un *idea* lietojumam, paša Platona nozīmes teorija nav jāņem vērā. Platona nozīmes teorija (un jautājums, vai vispār Platona uzskati par vārda nozīmi ir saucama par teoriju) ir cita pētījuma priekšstats. Jāuzsver, ka šī bakalaura darba priekšmets ir *eidōs* un *idea* lietojums, t. i., jautājums par to, kā Platona dialogu dalībnieki jeb personāži lieto *eidōs* un *idea*. Paša Platona uzskati par vārda nozīmi (ja tādus var rekonstruktēt) šeit nav svarīgi, jo Platons neinteresējas par vārdu lietojumu; drīzāk, ciktāl var spriest no dialogiem, Platons interesē definīcijas (piemēram, atbilde uz jautājumiem *Kas ir tikums? Kas ir drosme Kas ir skaistais?*). Šī interese par definīciju paredz meklēt tikai vienu noteiktu vārda nozīmi – pašu pareizāko un precīzāko nozīmi, kas atklāj lietas būtību. Bet tas jau ir iespējamo vārda nozīmju lauka sašaurinājums. Šī pētījuma iecere ir skatīties uz visu *eidōs* un *idea* nozīmju lauku, kāds tas atklājas pētījumam izvēlētajos Platona darbos, nevis tikai uz kādu sašaurinātu izpratni, piemēram, *eidōs* un *idea* definīcijām. Uzreiz gan jāatzīmē, ka *eidōs* un *idea* definīcijas Platona darbos nemaz arī nav atrodamas; tas, ko varam atrast, ir norādes, kas ļauj spriest, kā Platons saprot šos vārdus. Šīs norādes ir saistītas ar to, ko zinātniskajā literatūrā sauc par ideju teoriju (*Theory of Forms*), kas tiks ieskicēta bakalaura darba 2. nodaļā. Platona ideju teorija neizsmēļ visas *eidōs* un *idea* nozīmes Platona darbos. Bet arī tekstvietās, kurās parādās ideju teorija, atrodas *eidōs* un *idea* nozīmju nianšes.

¹³ Nītiņa, Iljinska, Platonova. *Op. cit.* 22. lpp.

1.2. *Eidos* un *idea* nozīmes vārdnīcā

Tādus vārdus kā *eidos* un *idea*, kam ir vairākas nozīmes, sauc par daudznozīmīgiem jeb polisēmiskiem vārdiem. Polisēmija (no grieķu valodas *polys* - daudz + *sēma* - zīme) ir raksturīga valodas pazīme. Parasti daudz nozīmīgi ir valodas pamatfonda vārdi, taču ne visas šo vārdu nozīmes ir pamatfondu piederums.¹⁴ Skatot *A Greek-English Lexicon*, 1940 redzams, ka *eidos* pamatfonda nozīme ir *forma, figūra, izskats*, bet daudz attālākas nozīmes kā *klase, veids un šķira* ir attiecinātas uz Platona darbos izmatotajām, kas nav pamatformas piederums. *Idea* pamatfonda nozīme ir *forma*, bet attālāka nozīme ir *veids, šķira*, kas vairāk tiek izmantota Platona darbos.

Platona dialogos Sokrats ne vienu vien reizi runā par to, ka viņš grib atrast lietas būtību *formu (eidos)* vai *ideju (idea)*. Etimoloģiskā ziņā nav lielas atšķirības starp šiem diviem vārdiem, abi ir radušies no saknes "id---", tie ir asociēti ar redzēšanas verbu.¹⁵

Vārdnīcā *A Greek-English Lexicon*, 1940 redzamas *eidos* un *idea* nozīmes, kā arī ir parādītas Platona darbos izmantotās specifiskās nozīmes.

εἶδος, εος, τό, (εἶδω A)

I tas, kas ir redzams, forma, figūra, izskats.

II forma, kārta, īpaša veida dabas, Hdt.,

III īpaša veida stāvoklis vai rīcība, Thuc.

IV klase, veids, šķira vai arī ģints vai suga, Plat.

ιδέα [ī], ή, (ιδεῖν)

I = εἶδος, forma, Pind., Ar., u.c.

II lietu izskats, γνώμην ἐξαπατῶσ' ιδέαι ārējais izskats krāpj prātu, Theog.

III veids, šķira, daba; ἐφρόνεον διφασίας ιδέας viņi iedomājas divus atkārtotības veidus
id=Hdt; καινάς ιδέας εισφέρειν ieviest jaunu veidu, Ar.

IV loģikā, = εἶδος klase, veids, šķira, suga, Plat.

¹⁴ *Nozīme Valodā, Op. cit.* 24. lpp.

¹⁵ *A Companion to Plato*, Oxford: Blackwell. Benson, Hugh (ed.), 2006, 73.lpp.

2. PLATONA DIALOGU PAZĪMES UN PLATONA IDEJU TEORIJA

2.1. Sokratiskais un Platona dialogs

Platona dialogi ir ne tikai filozofijas, bet arī literatūras šedevri. Tie nav traktāti, kur domas ir secīgi izkaisītas, skaidri un noteikti parādot, kas ir kas. Tās ir sarunas starp cilvēkiem, kuru centrā ir Sokrats, kurš vienmēr visus izvaicā, apgalvojot, ka pats nezina kā tad ir patiesībā. Platona dialogu literārās kvalitātes trāpīgi rezumē publicists Marti – Ibanezs (*Marti – Ibanez*):

*Platons sniedz filozofiju pilnīgi spontāni formā, nevis kā smagus traktātus, bet ar dramatiskiem dialogiem draugu starpā, kurā Sokrats figurē kā prezidējošs ģēnijs. Viņš izgudroja formu, lai padarītu savus jēdzienus saprotamus vienkāršajiem cilvēkiem, un vēl nekad filozofija nav rotā ar lielāku skaistumu; šis pirmais mēģinājums humanizēt zināšanas bija silts, personisks, svaigs, un bieži humoristisks, apreibinoši dzejas un smagu domu maisījums.*¹⁶

Bakalaura darbā pētītie dialogi *Kratils*, *Valsts* un *Teaitēts* ir sokratiskie dialogi, jo viens no galvenajiem dialoga tēliem ir Sokrats. Tā ir viena no pazīmēm pēc kurām var noteikt, ka tie pieder pie sokratiskajiem dialogiem.

Diskusija visbiežāk ir veidota kā mēģinājums atbildēt uz jautājumu „kas ir X?“, kur X ir kāds tikums. Dialoga *Valsts* jautājums ir *kas ir taisnīgums?*, *Teaitētā – kas ir zināšana?*, un *Kratilā* jautājums ir par nosaukumu pareizību. Šādai diskusijai vajadzētu noslēgties ar palūkojumā jēdziena definīciju, tomēr tā parasti nenotiek. Šī iezīme ir visvairāk raksturīga Platona agrīnajiem darbiem, beidzas ar atziņu, ka visas piedāvātās atbildes ir noraidāmas. Platona agrīnie darbi ir skeptiski jeb aporētiski, t. i., noslēdzas ar strupceļu. Tajos netiek izklāstītas ambiciozas metafizikas teorijas par visuma uzbūvi, politiku, izziņu vai dvēseles dabu. Gluži otrādi – dialogu personāžs Sokrats par minētajām lietām vai nu nerunā, vai arī izsakās visai atturīgi un dažkārt īpaši uzsver, ka viņš neko tādu nezina. Viņa mērķis nav klāstīt savas domas, bet gan pārbaudīt citu cilvēku pausto uzskatu pamatotību.¹⁷

Jāatzīmē, ka agrīno dialogu aporētiskums ir raksturīgs arī *Teaitētā*, kas ir vēlīns dialogs, un arī *Kratilam*, ko var pieskaitīt pie vēlīnajiem darbiem (lai gan *Kratila*

¹⁶ Marti-Ibanez Felix, *Tales of Philosophy*. Dell Publishing Company, Inc., 1969. p. 31

¹⁷ Platons, *Teaitēts*, Tulk. I. Neiders un E. Narkēvičs. Rīga: Liepnieks & Rītups, 2008.

hronoloģisko vietu citu Platona dialogu vidū zinātnieki strīdas). *Valsts* ir vidusposma darbs, kas nav skeptisks (atskaitot I grāmatu), bet kurā iezīmējas pozitīvas doktrīnas.

Vēlīnā un vidējā posma darbos (piem., *Sofistā* vai *Tīmajā*), kā arī darbos, kas aplūkoti šajā pētījumā – dialogos *Valsts*, *Kratils*, *Teaitēts*, vadošā loma dažkārt piešķirta kādam citam personāžam. Bet tajos gadījumos, kad sarunu vada Sokrats, tiek uzskatīts, ka viņš ir tikai Platona teoriju paudējs. Šajos darbos aplūkoto problēmu klāsts ir visai plašs – politikas filozofija, mākslas teorija, epistemoloģija, metafizika, natūrfilozofija u.c. Turklāt šie jautājumi itin bieži tiek aplūkoti visai sarežģītā tehniskā valodā. Vidējā un vēlīnā posma darbos tiek formulētas nostādnes, kuras – bieži vien neuzmanīgi – tiek saistītas ar Platona kā filozofa vārdu.¹⁸

Cik pamatota ir šāda sokratisko dialogu izdalīšana no citiem – tas ir strīdīgs jautājums. Lai arī lielāko daļu no nupat uzrādītajām atšķirībām apstrīdēt uzņemtos tikai retais, no šīm atšķirībām izdarītie secinājumi var kardināli atšķirties. Robeža, kas šķir sokratiskos dialogus no pārējiem, nesakrīt ar robežu, ko iezīmē stilometriskie pētījumi, jo daudzas iezīmes, kuras piedēvē vidusposma un vēlīnajiem darbiem, var attiecināt arī uz sacerējumiem, kas pēc stilometriskajiem kritērijiem ir uzskaitāmi par agrīniem (piem., *Dzīres*, *Faidons*)

Lai gan *Teaitēts* ir vēlīns Platona dialogs, tam ir daudz kopīga ar agrīnajiem sokratiskajiem dialogiem. Pirmkārt, tas līdzinās sokratiskajiem dialogiem pēc jautājuma uzstādītās formas - kas ir *zināšana*?. Līdzīgi daudziem sokratiskajiem dialogiem, *Teaitēts* noslēdzas ar atziņu, ka pētījums izrādījies neveiksmīgs. Arī *Teaitētā* Sokrats sevi pasniedz kā nezinātāju – viņa darbība aprobežojas tikai ar citu teiktā izvērtēšanu.

Arī *Kratils* ir līdzīgs agrīniem darbiem. Sarunas biedri *Kratils* un *Hermogens* aizstāv pretējas pozīcijas, un šajā disputā nav skaidrs, kura no pozīcijām ir Sokrata viedoklis (pieņemot, ka Sokrats ir Platona runasvīrs). *Valts* I. grāmata tiek uzskatīta par agrīnu darbu, bet pārējās grāmatas par vidusposma darbu vēlīno periodu. Arī *Valstī* atbildes uz daudziem jautājumiem paliek paša lasītāja ziņā.

2.2. Platona ideju teorija

Tā kā bakalaura darbā tiek pētītas *eidos* un *idea* nozīmes, kas parādās Platona ideju teorijas ietvarā arī ir jāapskata pati ideju teorija. Angļu valodā *Theory of Forms* vai citos

¹⁸ *Teaitēts*, Neiders un E. Narkēvičs. *Op. cit.* - Par Platona *Teaitētu*

gadījumos Theory of Ideas. Ideju jeb formu teorijā mēs redzēsīm, ka, lai gan mūsu idejas neeksistē neatkarīgi no mūsu prātiem, platoniskais idejas pastāv objektīvi un absolūti: Tās turpinātu pastāvēt, pat ja viss pārējais būtu izzudis. *Idea* nozīme nāk no vārda *eidos*, kas nozīmē *forma* parastā, vienkāršā nozīmē: forma, struktūra, izskats. Kā drīzumā redzēsīm, Platonam, protams, tas nenozīmē, kaut ko ar acīm saskatāmu. Iepriekš jau tika pieminēts, ka *eidos* un *idea* veidojas no –id– celma, kas ir saistīts ar skatīšanos, tāpēc arī nozīmes ir saistītas ar izskatu un formu. Tomēr ir viegli saprast, kāpēc Plato pārņēma šo vārdu priekš sava mērķa. Galu galā, Platoniskai formai nav darīšanas ar to, kas ir lieta, un līdz ar to – kas ir fiziska struktūra, forma vai izskats. Bet, ja tas palīdz, ir daudzi izteicieni, kas varētu aizstāt vārdu *forma*: būtība, daba, būtiska struktūra, definīcijas objekts, un tā tālāk.¹⁹

Platons izstrādā ideju teoriju, kuras mērķis ir izveidot sofistu subjektīvismam un relatīvismam pretēju filozofijas teoriju, no kuras izriet objektīvas patiesības izziņas iespēja. Platons postulē, ka eksistē idejas – īpaša veida izziņas priekšmeti. Tās (līdzīgi kā Parmenida esamības jēdziens) tiek raksturotas kā nemainīgas, mūžīgas un (pretēji mainīgai empīriskai jomai) sajūtām nepieejamas, aptveramas tikai ar prātu. Tas, kurš šīs idejas izziņa (uz ko Platons, starp citu, nekad nav pretendējis), iegūst nemainīgas, pastāvīgas zināšanas, kas atšķiras no ikdienišķa viedokļa (*doxa*), kurš apmierina pūli, un atklāj maksimālās izziņas iespējas empīrisko spriedumu jomā.²⁰

Idejas pastāv visdažādākajiem izziņas priekšmetiem: dabiskām lietām (piemēram, kokiem un dzīvniekiem), mākslīgi radītiem priekšmetiem (piemēram, galdiem), ētiski politiskām parādībām (piemēram, tikumiem un valsts formām), un, kas nav mazsvarīgi, arī ģeometrijas priekšmetiem (piemēram, aplim un trīsstūrim). Tā kā tiks apskatīts Platona dialogs *Valsts* varēs vairāk uzzināt par ideju, kas pastāv valsts formai un taisnīgumam. Dialoga *Kratils* apskatīs šaudīklas veidolu, kas tātad ir ideja par mākslīgi radītu priekšmetu. Gan attiecībā uz šiem pēdējiem, pēc kuru parauga Platons acīmredzot veidojis savu mācību par idejām, gan arī attiecībā uz sabiedriskiem faktiem skaidri redzams, ka empīriskais īstenojums nekad neatbilst ideālam, tieši tādēļ vajadzīga ideju apriora (t. i., pirms pieredzes) konstrukcija. Tādejādi Platons ar savu mācību vienlaikus iegūst līdzekli valdošās morāles, tradīciju un valsts iekārtas kritikai.²¹

¹⁹ *The Cratylus of Plato: A Commentary*, Francesco Ademollo Cambridge University Press, 2011

²⁰ Deliušs, Kristofs (u.c.) *Filozofijas Vēsture: No Antīkās Pasaules līdz Mūsdienām*. No vācu valodas tulkkojuši Signe Mežinska un Ivars Ijabs. Jāņa Rozes apgāds, 2006 – 10.lpp.

²¹ Deliušs (u.c.) *Op. cit. Ibid.*

Platons dialogos parāda ontoloģiju, t. i., dažādu esamības veidu un jomu teoriju, kas nepastarpināti veidojas no mācībās par idejām. Esamības hierarhijas virsotnē atrodas idejas, taču tās tiešā nozīmē ir pašas par sevi un patiesi esošas, tās ir jutekliskās pasaules pirmtēli jeb paraugi. Dialogā *Hippijā Lielākajā* atklājas šī jutekliskā pasaule, ka arī pirmo reizi parādās *eidōs*, kas norāda ideju teoriju uzsākšanos. Turpretī ķermenisko, uztveramo, pārejošo lietu empīrisko pasauli Platons neuzskata par pastāvīgu, bet gan esošu, tikai pateicoties tās saistībai ar idejām. Lietas eksistē tikai kā ideju atdarinājumi vai attēli. Šīs esamības sfēru sadalījums atbilst izziņas iespējām domāšanā un uztverē. Esamības un izziņas jomu stingro un tiešo nošķirumu Platons vismaz daļēji atcēlis savā vēlīnajā darbā *Tīmajs*, ieviešot priekšstatu par nenoformētu telpu, proti, matēriju bez kvalitātes vai (no pitagoriskas tradīcijas pārņemtos) ideālos skaitļus, kas ir vidutāji starp idejām un juteklisko pasauli. Par vidutāju starp patiesību, kas pakārtota idejām un domāšanai, un ieskatiem, kas attiecas uz empīrisko pasauli, viņš izvirza īsto, patieso viedokli. Bakalaura apskatītajos dialogos parādās visas ideju teorijas īpašības, ka arī no tā izrietošās *eidōs* un *idea* nozīmes un saistības.²²

2.3 *Eidōs* un *idea* Platona dialogos

Platona ideju mācības kontekstā vārdiem *eidōs* un *idea* ir tuvas nozīmes, tādejādi var attaisnot faktu, ka zinātniskajā literatūrā un mācību grāmatās pārsvarā abi grieķu valodas vārdi tiek tulkoti ar vienu leksēmu – *ideja*. Lai gan, šādi rīkojoties, tiek pazaudētas *eidōs* un *idea* nozīmju nianse, tomēr jāatzīst, ka vispārējam Platona ideju teorijas izkāstam šīs nianse nav izšķirošas. Platona ideju teorijas izskāstam sekojot, jāpatur prātā, ka aiz vārda *ideja* var slēpties gan *eidōs*, gan *idea*. Turklāt *eidōs* ir biežāk sastopams nekā *idea*. Šeit sevi piesaka jautājums, kam būtu interesanti pievērsties turpmākajos pētījumos: Kādā veidā vārds *ideja* ir iesakņojies kā *eidōs* tulkojums, un ne tik daudz kā *idea* tulkojums? Būtu likumsakarīgi, ja vārds *ideja* attiektos uz *idea* (nevis uz *eidōs* vai uz abiem kopā – *eidōs* un *idea*). Vienlaikus jāatzīmē, ka latviešu valodā pieņemtais vārds *ideja* (tapāt kā šī vārda līdzinieki citās valodās, piemēram, angļu – *idea*) nav optimāls ne *eidōs*, ne *idea* tulkojums, jo latviešu valodā vārda *ideja* viena no izplatītākajām nozīmēm ir *jēdziens, priekšstats, kas cilvēka apziņā atspoguļo īstenību un pauž viņa attieksmi pret apkārtējo pasauli*²³, tātad runa ir par kaut ko subjektīvu, atsevišķa cilvēka prātā esošu domu. Šāda izpratne ir stipri attāla no Platona izpratnes, jo Platona idejas ir kaut kas objektīvs. Kopumā jāuzsver, ka ideja kā kaut kas cilvēka galvā esošs nav tas, kas tiek saprasts ar *eidōs* un *idea* Platona dialogos.

²² Delius (u.c.), *Op. cit.* 10. – 11.lpp.

²³ *Latviešu literārās valodas vārdnīca* : 8 sējumos. Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Andreja Upīša Valodas un literatūras institūts ; [redakcijas kolēģija: H. Bendīks ... [u.c.]]. Rīga: Zinātne, 1972-1996. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/lvv/>

Platona darbos leksēma *eidos* pirmo reizi parādās dialogā *Hipijs Lielākais*. Platona domas ceļš īpaši labi atklājas šajā dialogā. Var teikt, ka lasītājam ir dāvāta iespēja pašam būt klāt Platona uzskatu tapšanas, atziņu izkrastilizēšanās procesam kā šodien teiktu – autora domas laboratorijā. Mēģinot rast atbildi uz jautājumu, kas ir gan ir skaistais pats par sevi, lasītājs kopā ar Platonu soli pa solim tiecas pie skaistā būtības izziņas: dialoga doma virzās no dažādas intensitātes un izpausmju skaistu objektu – skaistas lietas, skaistas būtnes, skaisti vārdi, skaisti darbi – raksturojuma pie skaistās idejas (*eidos*)apjautas. Skaistā ideja, pievienojoties kaut kam (lietai, būnei, darbībai utt.), padara to skaistu (sk. 289d) vai otrādi – jebkura lieta, pievienojoties šai idejai kļūst skaista. O. Apelts šo vietu tekstā komentē šādi : *Šeit, kā arī turpmāk parādās viens no izteicieniem, kuriem ir loma ideju mācībā, proti, prosgignesthai „nākt klāt, pievienoties” Tomēr būtu pārsteidzīgi pieņemt, ka tas jau būtu pilnībā domāts ideju mācības nozīmē.*²⁴

Šo domu sastopam arī *Faidonā*: lietu padara skaistu paša skaistuma klātbūtne vai kopība ar to, un „viss skaistais klust skaists caur Skaisto” (100d). *Faidonā* Platons arī runā par idejām kā par jutekliski tveramā cēloni (100b – 101c): ikviena lieta var rasties tikai vienā veidā – līdzdalībā īpašā būtībā, kurā tai jābūt līdzdalīgi (101c).²⁵

Arī dialogā *Protagors* Platons mēģina noskaidrot, kas ir tikums (aretē) pats par sevi, līdzīgi kā *Hipijā lielākajā* viņš meklē skaisto pašu par sevi kā skaistā visu izpausmju avotu. Platons meklē ne tikai ideju, kas apvieno visus tikumus, bet arī runā par šīs vienotās idejas struktūru. Dialogā *Protagors* ideja arī iegūst vēl vienu raksturojumu, kas atšķir to no jutekliski tveramām lietām: ideja ir mūžīga esamība (338e – 347a).²⁶

Domas par idejas realitāti, kas vēlāk parādās *Menonā* un *Faidonā*, *Faidrā* tiek formulēta priekšstatā par ideju pasaules atsevišķu eksistenci: Platons novieto ideju pasauli „*aiz debesīm*” (247c) un raksturo to kā jutekļiem netveramu būtību bez krāsas un bez apveida. Kā redzams, tiek lietoti raksturojumi, kas ir pretstatā jutekliski tveramām īpašībām. Šī būtība ir īsteni esoša un to var „*redzēt*” tikai prāts (sk. 247c).²⁷

²⁴ Platons. *Dialogi un vēstules*. No sengrieķu valodas tulkojis Ābrams Feldhūns. [Tatjanas Semanes ievads; māksliniece Ināra Jēgere]. Rīga: Zinātne, 1999, 6.lpp. un 251.lpp.

²⁵ *Op. cit.* 7.lpp

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Op. cit.* 8.lpp

Ideju pasaules raksturojums principāli atšķir idejas (ideju pasauli) no lietām (lietu pasaules) ka īsteno esamību no neīstās esamības. Par neīsto esamību Platons uzskata šajā pasaulē eksistējošo, jo tas, viņaprāt, ir nepilnīgs ideju iemiesojums.²⁸

Dialogā *Faidrs* 246b parādās *εν ἄλλοις εἶδεσι*, kas tiek tulkots kā *ikreiz citā formā*. Tātad *eidos* nozīme ir *forma*. Dialogā *Faidrs* arī parādās *idea*, kas šajā kontekstā lietota ar sākotnējo nozīmi - āriene, izskats

*Par dvēseles nemirstību nu gana ir runāts. Bet par tās formu jāsaka: kāda tā patiešām ir, to izklāstīt visādā ziņā spēs tikai dievišķs prāts, un tas prasītu daudz laika, taču pateikt, kam ir līdzīga, ir pa spēkam arī cilvēk prātam un īsākā izklāstā (246a).*²⁹ Lai gan tiek izmantota *idea* sākotnējā nozīme tā tomēr ir jāsaprot abstrakti, jo nav zināms dvēseles izskats vai apveids. Gan *eidos*, gan *idea* tiek tulkots ar vienu un to pašu vārdu - *forma*.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Platons dialogi un vēstules*, 8.lpp.

3. EIDOS UN IDEA DIALOGĀ KRATILS

3.1. Eidos kā forma un veidols Platona dialogā Kratils

Platona dialogā *Kratils* darbojas trīs personas Sokrats, Hermogēns un Kratils. No 383a – 427d sarunājas Sokrats un Hermogēns un no 427e – 440e - Sokrats un Kratils. Dialoga tēma ir vārdu pareizība (περί ὀνομάτων ὀρθότητος). Hermogens aizstāv pieņēmumu, ka nevienai lietai nav savs vārds no dabas, bet to, kā lietu sauc, nosaka likums un paradums (νόμος καὶ ἔθος), t. i., Hermogens aizstāv norunas jeb savstarpējās vienošanās teoriju (συνθήκη καὶ ὁμολογία). Kratils aizstāv skaņu atdarināšanas jeb onomatopoētikas teoriju. Kratila tēze ir tāda, ka ikvienai lietai dabiski piemīt (φύσει πεφυκότα) savs vārds. Šādu Dialogs *Kratils* parāda, ka jau 5.gs.p.m.ē. tika risināti ar valodniecību saistīti jautājumi.³⁰

Tulkojot attiecīgās teksta vietas, var konstatēt, ka vārds *eidos* parādās 14 reizes, un tam var būt šādi atveidojumu latviešu valodā: veidols, veids, forma, izskats, šķira, klase. Vārds *idea* parādās tikai 3 reizes. Tulkojot *Kratila* tekstu, tika izmantots Mārtiņa Laizāna tulkojums latviešu valodā, kas atrodams viņa 2014. gadā Klasiskās filoloģijas katedrā aizstāvētā maģistra darba pielikumā. Tika izmantot arī Faulera (Fowler) 1921. gada angļu valodas tulkojums.

Kratilā visbiežāk sastopamā *eidos* nozīme ir *forma*, kas tekstā parādās 6 reizes. Ar vārdu *forma* tiek apzīmēts kaut kas vispārīgs un netverams - tā nav sataustāma forma. Šis tulkojums ir iegūts balstoties uz vārdu nozīmes teoriju, kurā pieņemam, ka vārds iegūst savu nozīmi atkarībā no konteksta.

1. Σωκράτης: οὐκοῦν οὕτως ἀξιώσεις καὶ τὸν νομοθέτην τὸν τε ἐνθάδε καὶ τὸν ἐν τοῖς βαρβάροις, ἕως ἂν τὸ τοῦ ὀνόματος εἶδος ἀποδιδῶ τὸ προσῆκον ἐκάστω ἐν ὁποιασοῦν συλλαβαῖς, οὐδὲν χεῖρω νομοθέτην εἶναι τὸν ἐνθάδε ἢ τὸν ὅπουοῦν ἄλλοθι; (Plat. Crat., 390a)

Vai tu šādi nevērtēsi šejienes likumdevēju un arī to, kas ir pie barbariem, ja katrai lietai pienācīgu vārdu formu ar zīlēm viņš veidos, vai tad par šejienes likumdevējs nav sliktāks par likumdevēju citas vietas (barbaru)? (Plat. Crat., 390a)

³⁰ *The Cratylus of Plato: A Commentary*, 2011 un Sengrieķu filozofisko tekstu latviskošanas nostādnes Platona *Kratila* tulkojums, 2014

Citāts norāda, ka katrai lietai ir savs vārds, kā arī noteikta īpašība – forma. Tas varētu būt attiecināms gan uz vārda pareizu lietošanu, gan uz attiecīgo vārda rašanos. Šādu *eidos* tulkojumu form³¹ izmanto Faulersa, *Kratila* 1921. gada tulkojumā.

2. Σωκράτης: καὶ Κρατύλος ἀληθῆ λέγει λέγων φύσει τὰ ὀνόματα εἶναι τοῖς πράγμασι, καὶ οὐ πάντα δημιουργὸν ὀνομάτων εἶναι, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνον τὸν ἀποβλέποντα εἰς τὸ τῆ φύσει ὄνομα ὃν ἐκάστω καὶ δυνάμενον αὐτοῦ τὸ εἶδος τιθέναι εἷς τε τὰ γράμματα καὶ τὰς συλλαβάς. (Plat. Crat., 390e)

Un Kratils patiesību saka, ka vārdi lietām ir pēc dabas un ka ne katrs ir vārdu amatnieks, bet vienīgi tas, kurš pievērš uzmanību, kāds katrai lietai ir vārds no dabas, un kurš ir spējīgs šīs lietas formu ielikt burtos un zilbēs. (Plat. Crat., 390e)

Šajā citātā izpaužas skaņu atdarināšanas jeb onomatopoētiskā teorija. Tās sākotne meklējama sengrieķu filozofu analogijas teorijā, Dēmokrita un Platona koncepcijās. Teorijas pamatā ir uzskats, ka pirmie vārdi cilvēku valodās cēlušies no dabā dzirdētu skaņu atdarinājumiem. Priekšmets ieguvis savu nosaukumu pēc tām skaņām, kādas viņš rada.³² Tekstā pievēršu uzmanību vārdam un tā sastāvam, kas liecina par morfoloģiju, bet šāds jēdziens radās tikai 1859.gadā. Tātad var uzskatīt, ka Platons ar dialogu *Kratils* ir savam laikam iet pa priekšu.

3. Σωκράτης: ἄρ' οὖν καὶ ἡμᾶς οὕτω δεῖ πρῶτον μὲν τὰ φωνήεντα διελέσθαι, ἔπειτα τῶν ἐτέρων κατὰ εἶδη τά τε ἄφωνα καὶ ἄφθογγα—οὕτωςί γάρ που λέγουσιν οἱ δεινοὶ περὶ τούτων— καὶ τὰ αὖ φωνήεντα μὲν οὐ, οὐ μέντοι γε ἄφθογγα; (Plat. Crat., 424c)

Vai patiesi mums šādā veidā nevajadzētu vispirms balsīgos atdalīt, pēc tam atšķirīgas formas neskanīgos un nebalsīgos – jo tā saka par šo zinošie– un atkal tos, kas ne balsīgi, kā arī ne nebalsīgi? (Plat. Crat., 424c)

Šāds *eidos* tulkojums palīdz izprast, ka vārdi var būt dažādi kā tas tiek norādīts tekstā. Arī latviešu valodā burtus iedala balsīgos (skanīgos) un nebalsīgos (neskanīgos), tas tiek darīts, jo tie ir atšķirīgi ar savu skaņu, kas tekstā tiek apzīmēts ar formu.

³¹ So long as he gives to each thing the proper **form** of the name. Plat.,Crat., 390a

³² *Valodniecības vēsture*, Jānis Loja, Latvijas Valsts izdevniecība, Rīga, 1961

4. ἐπειδὴν ταῦτα διελώμεθα τὰ ὄντα εὖ πάντα αὖ οἷς δεῖ ὀνόματα ἐπιθεῖναι, εἰ ἔστιν εἰς ἃ ἀναφέρεται πάντα ὥσπερ τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἔστιν ἰδεῖν αὐτὰ τε καὶ εἰ ἐν αὐτοῖς ἔνεστιν εἶδη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ ἐν τοῖς στοιχείοις: (Plat. Crat., 424d)

Un kad mēs esam nošķīruši visas esošās daļas tad vajag likt nosaukumus, ja ir uz ko atvedināt visu gluži kā uz pamatelementiem, kuru dēļ var redzēt pašus nosaukumus, arī ja tajos ir formas pēc tā paša veida kā šajos elementos. (Plat. Crat., 424d)

Šajā citātā arī ir iezīmes no skaņu atdarināšanas teorijas, jo norāda, ka nosaukumus vajag veidot no zināmiem elementiem (burtiem).

5. Σωκράτης: εἰ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος μεταπίπτει τῆς γνώσεως, ἅμα τ' ἂν μεταπίπτει εἰς ἄλλο εἶδος γνώσεως καὶ οὐκ ἂν εἴη γνώσις: (Plat. Crat., 440a - 440b)

Bet ja pārmainās arī pati izziņas forma, tajā pašā laikā tā mainās uz citu izziņas formu un tad vairs nav izziņas. (Plat. Crat., 440a -440b)

Izmainot pareizo vai pieņemto vārdu (formu) mainās arī pati vārda nozīme – vārds vairs nav pareizs.

Izvēlējies šādu tulkojumu, jo tas der tulkojumam skatoties uz kontekstu, kā arī šādu *eidōs* nozīmi piedāvā *A Greek-English Lexicon*, 1940.

Otra visbiežāk sastopamā *eidōs* nozīme ir *veidols*, kas norāda kādu abstraktu jēdzienu. Šādu nozīmi Platons dialogā izmanto 4 reizes.

1. Σωκράτης : ἢ οὐ καὶ αὐταὶ ἐν τι εἶδος τῶν ὄντων εἰσὶν, αἱ πράξεις; (Plat. Crat., 386e)

*Vai lietas pašas, vai arī šīs tagadne **veidols** nav tās darbības?* (Plat. Crat., 386e)

Tā kā nevar definēt, kāda ir tagadne, ņemot vērā, ka dialogs ir sarakstīts ap 5. gs p.m.ē. jāizvēlas abstrakta nozīme - *veidols*.

Šādu *eidōs* nozīmi *veidols*³³ izmanto Mārīņa Laizāna *Kratila* 2014. gada tulkojumā.

2. Σωκράτης: ἂν καταγῆ αὐτῶ ἢ κερκίς ποιοῦντι, πότερον πάλιν ποιήσει ἄλλην πρὸς τὴν κατεαγυῖαν βλέπων, ἢ πρὸς ἐκεῖνο τὸ εἶδος πρὸς ὅπερ καὶ ἦν κατέαξεν ἐποίει; (Plat. Crat., 389b)

³³ Vai tad arī tās, – darbības, – nav kāds esošā **veidols**? Plat., Crat., 386e

*Ja taisot šaudīklu (audējas atspoli) tā saplīst, tad atkal taisīs citu skatīdamies uz saplīsušo, vai uz **veidolu** pēc kā taisīja, kuru saplēsa?* (Plat.Crat., 389b)

Tekstā redzams, ka šaudīkla ir veidota no kādas citas lietas par kuras izskatu mums nav zināms, tāpēc labi der šī nozīme *veidols*, kas sevī ietver gan izskatu, gan formu.

Šāda *eidos* nozīme *veidols*³⁴ izmanto Mārtiņa Laizāna *Kratila* 2014.gada tulkojumā.

3. *Σωκράτης: οὐκοῦν ἐπειδὴν δέη λεπτῶ ἱματίῳ ἢ παχεῖ ἢ λινῶ ἢ ἐρεῶ ἢ ὅποιω οὖν τινι κερκίδα ποιεῖν, πάσας μὲν δεῖ τὸ τῆς κερκίδος ἔχειν εἶδος, οἷα δ' ἐκάστῳ καλλίστη ἐπεφύκει, ταύτην ἀποδιδόναι τὴν φύσιν εἰς τὸ ἔργον ἕκαστον;* (Plat.Crat., 389c)

*Tāpēc vajag taisīt atspoli priekš smalkiem vai bieziem audumiem, vai liniem vai vilnas, vai jebkura cita, visam vajag atspoles **veidolu** turēt, tāda katram ir vislabākā, šo dabu (izcelsmi) katrā darbā atveido.* (Plat.Crat., 389c)

Tiek paskaidrots, ka ne tikai veidolu tur atspole, bet arī atspoles veidotie darbi, kas norāda nemainīgo esamību Platona ideju teorijā.

4. *Σωκράτης: τίς οὖν ὁ γνωσόμενος εἰ τὸ προσῆκον εἶδος κερκίδος ἐν ὀποιωοῦν ξύλῳ κεῖται;* (Plat.Crat., 390b)

*Kas patiesi ir uzzinājis pienācīgi **veidolu** atspoles, kas bija no jebkāda veida koka izveidojis?* (Plat.Crat., 390b) (Skat. 2.piemēru)

Tiek turpināts iesāktais temats par atspoli un tās veidolu.

Dialogā *Teaitēts* nozīme *veids* ir attiecināta uz kustību, tā iedalās divās dažādās kustībās. *Kratilā* tas tiek attiecināts uz vijumu, jo tie (vijumi) var atšķirties savā starpā. Šāda *eidos* nozīme parādās tikai vienu reizi.

- *Σωκράτης: φύσει γὰρ ἦν ἐκάστῳ εἶδει ὑφάσματος, ὡς ἔοικεν, ἐκάστη κερκίς, καὶ τᾶλλα οὕτως.* (Plat.Crat., 389d)

*Šķiet, ka katrai atspole bija piemērota pēc dabas, kurai ir sava **veida** vijums, un citām arī šādā veidā.* (Plat.Crat., 389d)

Šādu *eidos* tulkojumu kind³⁵ izmanto Faulera, *Kratila* tulkojums, 1921.

³⁴ Veroties uz salūzušo, vai arī uz to **veidolu**, uz kuru vērās, taisot to, kuru salauza? Plat., Crat., 389b

³⁵ Fitted by nature for its particular **kind** of weaving Plat., Crat., 389d

Dialogā parādās *eidos* nozīme *izskats*, Sokrats un Hermogens spriež par nosaukumiem un norāda, ka tiem, kas ir no dabas radušies, ir arī jāsauglabā šis nosaukums. Tomēr ir izņēmums, kad tas nav radies saskaņā ar dabu, gluži kā šajā citātā.

- Σωκράτης: τί δὲ τοῖς παρὰ φύσιν, οἱ ἂν ἐν τέρατος εἶδει γένωνται; (Plat.Crat., 394d)

Sokrats: Bet kā tiem pēc dabas, kuri piedzimst briesmoņa izskatā? (Plat.Crat., 394d)

Kratilā *eidos* nozīme vienu reizi parādās kā šķira. Šajā gadījumā tā jāuztver kā pēc noteiktām (piemēram, struktūras, funkcionēšanas, nozīmīguma) pazīmēm, īpašībām veidota (priekšmetu, parādību u. tml.) grupa, kopa.³⁶

- Ἐρμογένης: ἀλλὰ μετὰ τοῦτο τὸ εἶδος ἔγωγε ἠδέως ἂν θεασαίμην ταῦτα τὰ καλὰ ὀνόματα τίνι ποτὲ ὀρθότητι κεῖται, τὰ περὶ τὴν ἀρετὴν, οἷον 'φρόνησις' τε καὶ 'σύννεσις' καὶ 'δικαιοσύνη' καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα πάντα. (Plat. Crat., 411a)

Hermogēns: Bet pēc šīs šķiras ir patīkami apskatīt šos labos vārdus, kas taisnīgumam likti, apkārt plaukst, piemēram, prātīgums un gudrība, un taisnīgums, un citi visa šī veida. (Plat. Crat., 411a)

Šādu *eidos* nozīmi Platona tekstiem dod arī *A Greek-English Lexicon*, 1940. Šī nozīme labi atbilst, jo vārdus ir iespējams iedalīt šķirās pēc kāda kopīga aspekta.

Kratilā *eidos* parādās ar nozīmi *klase*, kas ir līdzīga jau iepriekš minētajai nozīmei šķira. Šādu *eidos* tulkojumu dod *A Greek-English Lexicon*, 1940, kā arī šis tulkojums iederas kontekstā.

- Σωκράτης: καὶ αὐτῶν τῶν φωνηέντων ὅσα διάφορα εἶδη ἔχει ἀλλήλων; (Plat. Crat., 424c)

Sokrats: Arī pašus balsīgos, kam arī ir citas klases pašiem starp sevi? (Plat. Crat., 424c)

Dialogā iedziļinās ne tikai vārdu izcelsmē, bet arī līdzskaņu iedalījumā. Tekstā ir norādīts, ka līdzskaņus var iedalīt balsīgos, kā arī ir atšķirības savā starpā. Šādu *eidos* tulkojumu *class*³⁷ izmanto Faulersa, *Kratila* 1921.gada tulkojumā.

³⁶ Tezaurs, Latviešu valodas vārdnīca

³⁷ As well as the various **classes** that exist among the vowels themselves? Plat., Crat., 424c

3.2 *Idea Platona dialogā Kratils*

Dialogā *Kratils* vārds *idea* parādās tikai 3 reizes, kas ir salīdzinoši daudz mazāk nekā *eidōs*. Divas reizes *idea* nozīme ir *forma*, kas abos turpmākajos citātos ir ar abstraktu nozīmi.

1. Σωκράτης: ἀγαθοῦ γὰρ ἰδέα οὐσα τὸ δέον φαίνεται δεσμὸς εἶναι καὶ κώλυμα φορᾶς, ὥσπερ ἀδελφὸν ὄν τοῦ βλαβεροῦ. (Plat.Crat., 418e)

Jo vajadzīgais ir labuma esošā **forma**, izskatās esam saite un nes kavēklis, kā kaitīgā brālis. (Plat.Crat., 418e)

Tekstā skaidro, ka vārdus ar laiku maina, un tie sāk izskatīties vai izklausīties savādāk. Norāda, ka pirmais dotais nosaukums ir pareizāks un labāks. Citātā *idea* tiek attiecināta uz labumu tā kā mēs nezinām kāds labums izskatās vai kā to precīzi raksturot forma der kā vispārīgs apzīmējums.

Šādu *eidōs* tulkojumu form³⁸ izmanto Faulersa, *Kratila* 1921.gada tulkojumā..

2. εἰ δὲ αἰὲν ὡσαύτως ἔχει καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶ, πῶς ἂν τοῦτό γε μεταβάλλοι ἢ κινῶιτο, μηδὲν ἐξιστάμενον τῆς αὐτοῦ ἰδέας; (Plat.Crat., 439e)

Bet ja tas vienmēr it tādā stāvoklī un tā ir, kā tas var pārveidoties vai kustēties, neatsakoties no šīs formas? (Plat.Crat., 439e)

Šajā citātā redzams, ka, ja forma nepārveidojas, tad tā saglabā savu tagadējo stāvokli. Dialogā apskata vārda nozīmi un tā iespēju mainīties ar laiku. Tekstā uzdotais un citātā redzamais jautājums vedina uz domu par valodas ideālu.

Kratilā vienu reizi *idea* nozīme ir *ideāls*. Ideāls tiek attiecināts uz šaudīklu, kurai tekstā nav dots precīzs apraksts, tāpēc der vispārīgs un abstrakts jēdziens. Šaudīkla ir domāts, kā piemērs, kuru var attiecināt uz nosaukumu veidošanu.

- Σωκράτης: ἀλλ' ὁμως, ἕως ἂν τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἀποδιδῶ, ἐάντε ἐν ἄλλῳ σιδηρῷ, ὁμως ὀρθῶς ἔχει τὸ ὄργανον, ἐάντε ἐνθάδε ἐάντε ἐν βαρβάρους τις ποιῆ. (Plat. Crat., 389e – 390a)

Bet, kamēr viņi atdarina to pašu ideālu, kaut gan tas varētu būt dažādu dzelzs veidu, joprojām instrumentam tam vajadzētu būt, pat ja tas taisīts šeit vai pie barbariem. (Plat. Crat., 389e – 390a)

³⁸ For although it is a **form** of good. Plat. Crat. 418e

Salīdzinot *eidos* un *idea* iztulkotās nozīmes, iegūstam kopīgu nozīmi – *forma*. Abos gadījumos ar vārdu *forma* tiek apzīmēts kaut kas vispārīgs un netverams - tā nav sataustāma forma. Tomēr *eidos* dialogā *Kratils* parādās ar nozīmēm *šķira* un *klase*, kas nav līdzīgi - *formai*. Pētot *eidos* un *idea* nozīmes bez konteksta *A Greek-English Lexicon*, 1940 ir iespējams redzēt, ka nozīmes pārklājas un atšķiras savā starpā, tāpat ir ar dialogā iegūto informāciju.

4. EIDOS UN IDEA DIALOGĀ VALSTS

4.1 *Eidos* kā *veids* Platona dialogā *Valsts*

Platona *Valsts* ir viens no populārākajiem Platona darbiem. Galvenais dialoga jautājums ir taisnīguma definīcija. Šis jautājums tiek attiecināts gan uz cilvēka (indivīda) taisnīgumu, gan uz pilsētas (politisku sistēmu) taisnīgumu.

Daudz pētnieku uzskata, ka *Valsts* sākumu Platons bija sarakstījis agrāk un vēlāk pabeidzis darbu, kā arī pieļauj, ka dialogs ar laiku ir pilnveidots. Tāpēc var uzskatīt, ka tā kā darbs ir pilnveidots vēlāk un var saskatīt vēlīno dialogu iezīmes. Ir pamats domāt, ka Platons dialogu nav sadalījis nodaļās vai grāmatās, jo apskatīto tēmu robežas ne vienmēr sakrīt. Pieļauj, ka Platona darbu pārrakstītāji ir *Valsts* dialogu sadalījuši pa grāmatām.³⁹

Bakalaura darbā tiks apskatīta I. – III. grāmata, kurā tiek meklēts *eidos* un *idea*. Izvēlējos šīs grāmatas, jo sākot meklēt *eidos* un *idea* vārdus tekstā *idea* pēc II grāmatas līdz pat V grāmatai neparādās, kā arī II grāmatā ir teikums, kurā kopā parādās gan *eidos* un *idea*, kas ļauj labāk pētīt šo vārdu nozīmes.

I. grāmatā iezīmēti dialoga tēli: Sokrats, Glaukons, Adeimants - Glaukona brālis, Polemarhs - Kefala dēls, Trasimahs - sofist, Kefals. Dialogs notiek sirmgalvja Kefala mājā, kur viņi uzsāk sarunu par taisnīguma definīciju un būtību, kā arī taisnīguma piederību un attieksmi valstī. Pēc sižeta spriežot saruna notikusi Bendidas (dieviete – trāķiešu Artemīda) svētku dienā uz vakara pusi.⁴⁰

Nav zināms, vai šāda saruna ir reāli notikusi un, ja arī tā būtu bijusi, vai tai ir kāds sakars ar te apspriežamo dialogu. Ja šāda tikšanās būtu reāla, tajā varētu skart tikai niecīgu daļu Platona dialogā iztirzāto jautājumu. Tik garu tekstu, pat ja tas būtu jau gatavs, vienas dienas laikā nevarētu izrunāt. Taču Platona dialoga dalībnieki risina problēmas, kas viņiem ir jaunas, dod cits citam trāpīgas atbildes, kas nebūtu iespējams bez rūpīgām pārdomām, izvirza arvien jaunus argumentus un pretargumentus. Tādēļ ir pamats uzskatīt, ka, tāpat kā citos Platona dialogos, Sokrats un viņa sarunu biedri ir tikai literāri tēli. Problēmu ziņā tik bagātu

³⁹ Platons, *Valsts*, Gustavs Lukstiņš, 1982, priekšvārds

⁴⁰ Gustavs Lukstiņš, *Op. Cit.*

sacerējumu arī izcili apdāvināts un pieredzējis autors varēja izveidot tikai vairāku gadu, varbūt pat gadu desmitu laikā.⁴¹

I. grāmatā taisnīgums apskatīts virspusēji – aplūkotas taisnīguma izpausmes. Turpmākajās grāmatās dialoga dalībnieki iedziļinās taisnīguma izpētē un definēšanā, kā arī pievēršas priekšnosacījumiem, kam jābūt izpildītiem, valsti veidojot. Dialogā Platons liek noprast, ka cilvēki nav līdzīgi, tāpēc katram ir savs uzdevums valstī. Cilvēki tiek iedalīti trīs grupās: 1. amatnieki un zemkopji, 2. kareivji un sargi, 3. valsts pārvaldītāji un/vai filozofi.⁴² Šo nostāju var redzēt citātā, kurā arī parādās *eidōs*.⁴³

Platona dialogu *Valsts* ideju ir centušies realizēt Kambodžas diktators Pols Pots, kā arī Staļins, šī ideja abos gadījumos ir prasījusi miljoniem cilvēku dzīvības. Tomēr par to nevajadzētu vainot Platonu, jo dialogs *Valsts* ir utopiska ideja par valsti.⁴⁴ Iepriekš bakalaura darbā norādīts, ka ideju teorija ir plaši zināma, tāpat arī Platona ideja par utopisko valsti ne tikai ir pētīta, bet arī ir mēģinājumi piepildīt to.

Dialogā *Valsts* no I – III grāmatai *eidōs* parādās 15 reizes ar nozīmēm: *veids, forma, klase un veidols. Idea* darbā parādās tikai 4 reizes ar nozīmi *forma*, kas jāsaprot kā paveids, satura izteikšanas un izpausmes veids. Šīs nozīmes iegūtas tulkojot attiecīgās teksta vietas, kā arī tiek izmantots Gustava Lukstiņa *Valsts* 1982. gada un Šorija (Shorey) *Valsts* 1969. gada tulkojums.

Visbiežāk satopamā *eidōs* nozīme ir veids, kas parādās 11 reizes, kas var nozīmēt – *variants, apveids, forma, kam raksturīgas noteiktas īpašības, pazīmes*.⁴⁵ Tas parāda ne tikai *eidōs* daudzveidību oriģināltekstā, bet arī tulkojumā.

1. τρίτον δὲ ὀραῶς τι, ἔφη, εἶδος ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ τὸ γυμνάζεσθαι καὶ τὸ κάμνοντα ἰατρύεσθαι καὶ ἰατρυσίς τε καὶ ὁ ἄλλος χρηματισμός; (Plat. Resp., II, 357c)
Teica: "Bet saskatīt trešo labā veidu, kurā ir vingrošana un ārstēšana, un ārstēšanas māksla un cita naudas pelnīšana?" (Plat. Resp., II, 357c)

II grāmatas sākumā Glaukons un Sokrats spriež par labā veidu. Viņi nolemj, ka prieks un nekaitīgas baudas rada laimes sajūtu, kā arī ir trešais veids, ar kuru nodarbojoties

⁴¹ Gustavs Lukstiņš, *Op. Cit.* priekšvards

⁴² Gustavs Lukstiņš, *Op. Cit.* priekšvards

⁴³ *Plat. Rep.*, III, 406c

⁴⁴ Gustavs Lukstiņš, *Op. Cit.* priekšvards

⁴⁵ Latviešu valodas vārdnīca

var gūt laimes sajūtu, kā arī peļņu. Šajā citātā redzams, ka trešajā veidā var iekļaut gan vingrošanu, gan ārstēšanu. Ar vārdu *veids* var apzīmēt *variantu*, šādu *eidos* tulkojumu arī izmanto Valsts 1982.g G. Lukstiņa tulkojumā 26.lpp.

2. *πρὸς δὲ τούτοις σκέψαι, ὧ Σώκρατες, ἄλλο αὖ εἶδος λόγων περὶ δικαιοσύνης τε καὶ ἀδικίας ἰδίᾳ τε λεγόμενον καὶ ὑπὸ ποιητῶν.* (Plat. Resp., II, 363e)

Bet turklāt apdomā šo, Sokrat, cits veids kā runāt par godīgumu un taisnīgumu, ko lieto gan ikdienas sarunās, gan pie dzejniekiem. (Plat. Resp., II, 363e)

Runājot par taisnīgumu, dialogā nošķir, ka ir cilvēki, kas iegūst sev labumu caur netaisnību, un ir cilvēki, kas dzīvo taisnīgi, bet dzīve viņiem nav viegla. Taisnīgums ir godājams un labs, tomēr tas ir grūts un prasa daudz pūļu, kamēr netaisnīgums ir vieglāks ceļš un negodājams. Šādu *eidos* tulkojumu *kind*⁴⁶ (*veids*) izmanto arī Šorija, *Valsts* tulkojums, 1969.

3. *λόγων δὲ διττὸν εἶδος, τὸ μὲν ἀληθές, ψευδὸς δ' ἕτερον;* (Plat. Resp., II, 376e)

Bet stāsti (pasakas) ir divu veidu, vieni patiesi (reāli), bet otri meli. (Plat. Resp., II, 376e)

Dialogā notiek saruna par izglītību, kuru iedala fiziskajā un garīgajā. Garīgā izglītība ietver sevī mūziku, kurā var ietvert arī stāstus. Tekstā norāda, ka no agras jaunības bērni klausās pasakas, kas var būt meli kopumā, bet tās sevī ietver nedaudz patiesības. Izvēlējos šādu *eidos* tulkojumu, jo *veids* arī var nozīmēt *variants*, kas šajā gadījumā iederas kontekstā.

4. *εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι, καὶ τῶ ὄντι θεοῖσι μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον ὡς ἐν φαρμάκῳ εἶδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἀπτέον.* (Plat. Resp., III, 389b)

Jo ja tikko pareizi sacījām, un dieviem meli ir nederīgi, bet cilvēkiem derīgi kā zāļu veids, skaidrs, ka šādas lietas ārstam dotas, bet nevis parastajiem cilvēkiem. (Plat. Resp., III, 389b)

Patiesība ir jāvērtē visaugstāk, tomēr meli var būt derīgi – protams, tikai un vienīgi cilvēkiem, nevis dieviem. Tomēr kurš katrs nedrīkst izmantot melus, jo tas nelīdz valsts labklājībai. Citātā norādīts, ka melošana nav parasto cilvēku privilēģija. Šajā

⁴⁶ Another **kind** of language about justice and injustice. Plat., Resp., 363e

fragmentā *eidos* tiek tulkots kā *veids*, jo nav noteikts, kādas tieši zāles ir domātas. Zāļu salīdzinājums ar meliem jāsaprot metaforiski.

5. τί οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ἡμῖν ἔτι λοιπὸν εἶδος λόγων περὶ ὀριζομένοις οἴους τε λεκτέον καὶ μή; (Plat. Resp., III, 392a)

Vai, patiesi es teicu, ir vēl kāds atlikušais stāstu **veids** – par ko vēl nav runāts? (Plat. Resp., III, 392a)

Dialogā sarunu biedri ir runājuši par dieviem, varoņiem, tāpēc tiek uzdots jautājums, lai uzzinātu vai ir vēl par kaut ko jārunā. Vēlāk pēc citāta viņi noslēdz tematu par pasakām, kas sākas II. grāmatā 376e.

Šādu *eidos* tulkojumu *type*⁴⁷ (*veids*) izmanto arī Šorija, *Valsts* tulkojums, 1969.

6. εἰ ἄρα, ἦν δ' ἐγώ, μανθάνω ἃ σὺ λέγεις, ἔστιν τι εἶδος λέξεώς τε καὶ διηγήσεως ἐν ᾧ ἂν διηγοῖτο ὁ τῷ ὄντι καλὸς κάγαθός, ὅποτε τι δέοι αὐτὸν λέγειν, καὶ ἕτερον αὖ ἀνόμοιον τούτῳ εἶδος, οὗ ἂν ἔχοιτο ἀεὶ καὶ ἐν ᾧ διηγοῖτο ὁ ἐναντίως ἐκείνῳ φύς τε καὶ τραφείς. (Plat. Resp., III, 396b)

Es teicu: "Ja saprotu, ko tu saki, tad ir viens izteiksmes un stāstījuma **veids**, ko lietotu kāds, kurš ir pēc būtības skaists un labs, kad vien viņam vajadzētu kaut ko teikt, un ir vēl otrs **veids**, pirmajam pretējs, ko vienmēr lietotu tas, kurš ir pirmajam (runātajam) pretmets pēc dabas un audzināšanas. (Plat. Resp., III, 396b)

Citātā parādīts, ka ir divi veidi cilvēka runāšanai. Pirmais veids ir raksturīgs tam, kurš norāda, ka var labi un skaisti runāt un otrs – tam, kurš cenšas attēlot šo runas veidu, bet tas sanāk neveikli. Pirms citāta norādīts, ka tikai krietns un taisnīgs vīrs spēj skaisti izteikties, tāpēc citātā otrais vīrs nav pietiekoši labs un krietns.

Citātā *eidos* parādās divas reizes, kas abos gadījumos ir attiecināms uz runāšanas manieri, tāpēc tiek ieturēta nozīme.

7. τί δὲ τὸ τοῦ ἑτέρου εἶδος; (Plat. Resp., III, 397c)

Bet vai kāds cits **veids**? (Plat. Resp., III, 397c)

Tekstā notiek saruna par cilvēku runas veidiem, kurus iedala divos dažādos veidos. Citāta jautājums ir attiecināts uz otro veidu, jo pirmo apraksta kā vienmērīgu toni ar

⁴⁷ What **type** of discourse remains for our definition. Plat. Resp. 392a

nelielām izmaiņām. Šādu vārda *eidos* nozīmi *type*⁴⁸ (*veids*) arī izmanto Shorey, *Valsts tulkojums*, 1969.

8. οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ὅτου ἂν συμπίπτῃ ἐν τε τῇ ψυχῇ καλὰ ἦθη ἐνόντα καὶ ἐν τῷ εἶδει ὁμολογοῦντα ἐκείνοις καὶ συμφωνοῦντα, τοῦ αὐτοῦ μετέχοντα τύπου, τοῦτ' ἂν εἴη κάλλιστον θέαμα τῷ δυναμένῳ θεᾶσθαι; (Plat. Resp., III, 402d)

“Tad,” es teicu, “kad ir sakritība, kurā skaista dvēselē un esošais raksturs ir harmoniski līdzdalots ar tā paša veida skaistumu tāda paša **veida** ķermenī, vai šis ir vislabākais skats, kas ir spējīgs uz apceri?” (Plat. Resp., III, 402d)

Saruna par mūziku un skaistumu noved pie filozofijas par mīlestību, kas citātā tiek apzīmēts ar apceri. Ar *eidos* apzīmē ķermeņa veidu, kas sevī ietver šo skaistumu.

9. οἷον εἰκός, ἦν δ' ἐγώ, τὸν μὴ εἰδότα ὅτι Ἀσκληπιὸς οὐκ ἀγνοίᾳ οὐδὲ ἀπειρία τούτου τοῦ εἶδους τῆς ἰατρικῆς τοῖς ἐκγόνοις οὐ κατέδειξεν αὐτό, ἀλλ' εἰδὼς ὅτι πᾶσι τοῖς εὐνομουμένοις ἔργον τι ἐκάστω ἐν τῇ πόλει προστέτακται, ὃ ἀναγκαῖον ἐργάζεσθαι, καὶ οὐδενὶ σχολὴ διὰ βίου κάμνειν ἰατρευομένῳ. (Plat. Resp., III, 406c)

“Tad,” es teicu, “(tas) der tādām, kurš nezina, ka Asklēpijs, nevis nezināšanas vai nepazīšanas dēļ šāda **veida** zāles neatklāja saviem pēctečiem, bet tādēļ, ka viņš zināja, ka visiem labu likumu turošiem katram pilsētā ir iedots savs darbs, ko nepieciešams darīt, un visu savu dzīvi nodarboties ar savas slimības ārstēšanu ir nejēdzība.” (Plat. Resp., III, 406c)

Tekstā Sokrats pievēršas medicīnas tematikai. Citātā norādīts, ka katram cilvēkam ir savs darbs un nav laika ilgstošais slimošanai. Pēc citāta tekstā ir dots piemērs, kurā tiek izklāstīts, ka, ja amatnieks saslimst tad viņš no sava ārsta prasa zāles, kas palīdzēs ātrāk izveseļoties. Ja ārsts iesaka ilgstošu veseļošanos, amatnieks pateiks *paldies* un turpinās strādāt, jo viņam jāpelnā iztika. Šim piemēram ir tikai divi iznākumi: vai nu amatnieks izveseļojas vai mirst.

Šādu *eidos* tulkojumu *type*⁴⁹ (*veids*) arī piedāvā izmanto Šorija, *Valsts tulkojums*, 1969.

⁴⁸ But what of the other **type**? Plat., Resp., 397c

⁴⁹ This **type** of medicine that Aesculapius did not discover it to his descendants. Plat., Resp., 406c

10. οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ τρίτου εἶδους τούτοις γοητείας ἄμιλλαν ποιητέον, καὶ θεατέον (Plat. Resp., III, 413d)

Es teicu: "Vai mums neizveidot trešā veida krāpšanas sacensības, un redzēt, kas notiks?" (Plat. Resp., III, 413d)

Spriežot par valstij nepieciešamo, sarunas biedri nonāk pie jautājuma par valsts sargiem, un nolemj, ka pirms kādu izvēlas, vajag pārbaudīt iespējamā sarga spējas. Pirms citāta tekstā redzams, ka sargus vispirms no bērnības novēros un uzdos viņiem darbus, kuros viņi visdrīzāk varētu aizmirst savus pienākumus. No tiem, kas ir palikuši sarga amatam ir jānovēro grūtos darbos un savstarpējā sacensībā. Citātā ir runa par trešo veidu, kurā sacenšas ar kā palīdzību varētu noteikt pašus labākos sargus.

Šādu *eidos* tulkojumu *kind*⁵⁰ (*veids*) arī izmanto Šorijs, *Valsts* tulkojums, 1969.

Divas reizes *Valsts* II. grāmatā *eidos* parādās ar nozīmi *forma*, kurai ir dažādas nozīmes: *parādību, jēdzienu eksistēšanas veids, satura izteikšanas, izpausmes veids; parādību jēdzienu variants, paveids. Matērijas eksistēšanas un kustību formas. Mākslas f. Sauta un formas vienotība. Dzejas f. Panta f.*⁵¹

Abos citātos izmantota *formas* nozīme – jēdzienu variants, paveids. Pirmajā citātā forma tiek attiecināta uz mūzikas taktīm un otrajā citātā to attiecina uz disciplīnu.

- ὅτι μὲν γὰρ τρί' ἄττα ἐστὶν εἶδη ἐξ ὧν αἱ βάσεις πλέκονται, ὥσπερ ἐν τοῖς φθόγγοις τέτταρα, ὅθεν αἱ πᾶσαι ἀρμονίαι, τεθεαμένος ἂν εἴποιμι: (Plat. Resp., III, 400a)

Jo tur ir trīs formas no kā pēdas (taktis) ir savienotas, tā kā skaņām četras, no turienes visas harmonijas, novērojis teicu. (Plat. Resp., III, 400a)

Ar trim formām tiek apzīmēts: daktils, spondejs un anapests.

Tekstā norāda, ka runai var izveidot ritmu, kā arī attēlo mūzikas iezīmes. Šo tematu dialogā apskata, jo sarunu biedri uzskata, ka mūzika pieder pie izglītības, kura ir jāiegūst pieaugot.

Šādu *eidos* tulkojumu *forms*⁵² (*forma*) izmanto arī Šorijs, *Valsts* tulkojums, 1969.

⁵⁰ Must we not institute a third **kind** of competitive test. Plat., Resp., 413d

⁵¹ Latviešu valodas vārdnīca.

⁵² For that there are some three **forms**. Plat. Resp., 400a

- ἄρ' οὖν, ὃ λέγω, πρὸς θεῶν, οὕτως οὐδὲ μουσικοὶ πρότερον ἐσόμεθα, οὔτε αὐτοὶ οὔτε οὓς φαμεν ἡμῖν παιδευτέον εἶναι τοὺς φύλακας, πρὶν ἂν τὰ τῆς σωφροσύνης εἶδη καὶ ἀνδρείας καὶ ἐλευθεριότητος (Plat. Resp., III, 402c)
Tad, viņš saka, zvēru pie dieviem, nebūs šādi pie mūziķiem, nedz mēs pašī, nedz mūsu sargi šādi mācīti ir, līdz disciplīnas formas un drosmi, un iecietību, un lieliskumu iepazīnām. (Plat. Resp., III, 402c)
 Šādu *eidos* tulkojumu *forms*⁵³ (*forma*) izmanto arī Šorija, *Valsts* tulkojums, 1969.

Vienu reizi *Valsts* II. grāmatā *eidos* ir klase, kas jāsaprot ar nozīmi grupa, šķira vai kategorija.⁵⁴

- οὐ τοίνυν δοκεῖ, ἔφη, τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ τοῦ ἐπιπόνου εἶδους, ὃ μισθῶν θ' ἔνεκα καὶ εὐδοκιμήσεων διὰ δόξαν ἐπιτηδευτέον, αὐτὸ δὲ δι' αὐτὸ φευκτέον ὡς ὄν χαλεπόν. (Plat. Resp., II, 358a)
Viņš teica: "Daudzi tomēr nedomā šādi, bet (viņi domā, ka taisnīgums pieder pie) darbietilpīgo lietu klases, kas labas atlīdzības un reputācijas dēļ tiek praktizēta, bet pati par sevi tāda, no kā ir jāizvairās un ir grūta." (Plat. Resp., II, 358a)
 Sokrats ar biedriem cenšas iedalīt taisnīgumu kādā klasē. Citātā norādīts, ka taisnīgums būtu jāiedala klasē, kurā prasa daudz pūļu, un ar to nodarbojas reputācijas dēļ. Šī ir viena no atbildēm. Cits variants ir taisnīgu iedalīt vislabākajā klasē.
 Šādu *eidos* tulkojumu *class*⁵⁵ (*klase*) izmanto arī Šorija, *Valsts* tulkojums, 1969.g, tāpēc izvēlējies *eidos* tulkot šādi, kā arī tulkojums tekstā iederas atkarībā no konteksta.

Dialogā *Valsts* *eidos* ir ar nozīmi *veidols* kā forma vai izskats. Šajā gadījumā nav precīzi skaidrots, kādu izskatu pieņem dievs, tāpēc tulkojumā labāk der *veidols*, kas ir ar abstraktāku nozīmi. G. Lukstiņa 1982. gada tulkojumā izmantota nozīme *veids*, kas ir vēl plašāka nekā *veidols*.

- ἄρα γόητα τὸν θεὸν οἶει εἶναι καὶ οἶον ἐξ ἐπιβουλής φαντάζεσθαι ἄλλοτε ἐν ἄλλαις ιδέαις τοτὲ μὲν αὐτὸν γιγνόμενον, καὶ ἀλλάττοντα τὸ αὐτοῦ εἶδος εἰς πολλὰς μορφάς, τοτὲ δὲ ἡμᾶς ἀπατῶντα καὶ ποιοῦντα περὶ αὐτοῦ

⁵³ Until we are able to recognize the **forms** Plat., Resp., 402c

⁵⁴ Latviešu valodas vārdnīca.

⁵⁵ It belongs in the fairest **class**. Plat. Resp., 358a

τοιαῦτα δοκεῖν, ἢ ἀπλοῦν τε εἶναι καὶ πάντων ἥκιστα τῆς ἑαυτοῦ ιδέας ἐκβαίνειν; (Plat. Resp., II, 380d)

Vai tu domā, ka Dievs ir burvis un spēj krāpjoties parādīties reizēm citās formās, reizēm palikt tas pats, pārvēršot savu **veidolu** (eidos) dažādos izskatos, tāpēc mūs maldinot un liekot mums domāt tādas lietas par viņu, vai (tu domā) ka viņš ir vienkāršs un tāds, kas visticamāk iziet ārā no savas formas? (Plat. Resp., II, 380d)

4.2. *Idea kā forma Platona dialogā Valsts*

Idea Platona darbā *Valsts* I. – III. grāmatā parādās tikai 4 reizes un tikai II grāmatā ar nozīmi *forma*, kas jāsaprot kā paveids, satura izteikšanas un izpausmes veids (abstrakts jēdziens), kā arī ar formu apzīmē izskatu vai ārējās pazīmes.

1. εἰ οὖν βούλεσθε, πρῶτον ἐν ταῖς πόλεσι ζητήσωμεν ποῖόν τί ἐστίν: ἔπειτα οὕτως ἐπισκεψώμεθα καὶ ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ, τὴν τοῦ μείζονος ὁμοιότητα ἐν τῇ τοῦ ἐλάττονος **ιδέα** ἐπισκοποῦντες. (Plat. Resp., II, 369a)

*Ja patiesi vēlies, vispirms lielākas esmu apskatījis, tāpēc šādā veidā uzlūkoju visus un katru, meklējot līdzīgumu varenam mazākā **formā**.* (Plat. Resp., II, 369a)

Darba varoņi spriež par cilvēka taisnīgumu, bet Sokrats ierosina runāt par taisnīgumu pilsētas mērogā. Citāts ir viens no apgalvojumiem, kas maina sarunas virzienu no cilvēka uz pilsētu. Tekstā norāda, ka vispirms apskatīs pilsētas taisnīgumu un tad meklēt līdzību ar mazāku formu, kas ir indivīds (cilvēks). Šī dialoga beigās nenonāk pie secinājuma tā pat kā citos sokratiskajos dialogos.

Šādu *idea* tulkojumu *form*⁵⁶ (*forma*) izmanto Shorey, *Valsts* tulkojums, 1969.

2. ἄρα γόητα τὸν θεὸν οἶει εἶναι καὶ οἶον ἐξ ἐπιβουλῆς φαντάζεσθαι ἄλλοτε ἐν ἄλλαις **ιδέαις** τοτὲ μὲν αὐτὸν γιγνόμενον, καὶ ἀλλάττοντα τὸ αὐτοῦ εἶδος εἰς πολλὰς μορφάς, τοτὲ δὲ ἡμᾶς ἀπατῶντα καὶ ποιοῦντα περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα δοκεῖν, ἢ ἀπλοῦν τε εἶναι καὶ πάντων ἥκιστα τῆς ἑαυτοῦ **ιδέας** ἐκβαίνειν; (Plat. Resp., II, 380d)

⁵⁶ Looking for the likeness of the greater in the **form** of the less. Plat., Resp., 369a

Vai tu domā, ka Dievs ir burvis un spēj krāpjoties parādīties reizēm citās **formās**, reizēm palikt tas pats, pārvēršot savu veidolu (*eidōs*) dažādos izskatos, tāpēc mūs maldinot un liekot mums domāt tādas lietas par viņu, vai (tu domā) ka viņš ir vienkāršs un tāds, kas visticamāk iziet ārā no savas **formas**?? (Plat. Resp., II, 380d)

Tekstā sarunu biedri apspriež dieva spēku un taisnīgumu un mēģina norādīt, ka pat ja dievs mainītos savā izskatā, viņa spējas nemainītos. Citātā *idea* apzīmē dieva izskatu jeb formu, kuru viņš spēj mainīt. Izvēlējos šādu tulkojumu, jo nav pateikts kādu izskatu mainoties tieši dievs iegūst, kā arī nezinām, kā viņš izskatījās sākumā.

Citātā parādās arī *eidōs*, kas tiek tulkots kā veidols. Gan *eidōs*, gan *idea* vārdu tulkojumiem ir līdzīgas nozīmes, bet tiek saglabāta atšķirība. Ja oriģināltekstā nebūtu vajadzība pēc diviem dažādiem vārdiem tad neparādītos vai nu *eidōs*, vai nu *idea*. Ir iespējams, ka Platons nevēlējās trīs reizes pēc kārtas vienā teikumā izmantot *idea*, tāpēc tiek izmantots *eidōs*. Jāņem vērā, ka *Valsts* I – III grāmatai *eidōs* ir parādījies pirms *idea*.

Gan G. Lukstiņa, gan Shorey, *Valsts* tulkojums, 1969. ir izmantoti daudz savādāki *idea* tulkojumi. G. Lukstiņa citāta tulkojumā gan *eidōs*, gan *idea* ir ar nozīmi veids.

3. εἴπερ τι ἐξίσταίτο τῆς αὐτοῦ ἰδέας, ἢ αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ μεθίστασθαι ἢ ὑπ' ἄλλου; (Plat. Resp., II, 380e)

Ja patiesi kāds maina pats savas **formas**, vai kāds mainīsies pats no sevis uz kādu citu vai kāda cita dēļ? (Plat. Resp., II, 380e)

Šis citāts ir turpinājums jau iesāktajai domai par dieva izskata (*formas*) izmainīšanos. Tiek uzdots jautājums par to vai kāds spēj pats sevi mainīt vai kāds cits to izmaina. Izvēlējos šādu *idea* tulkojumu, jo tas ir jau iesāktas domas turpinājums, kuru mainot būtu grūtāk uztvert tekstu.

Pētot dialogu *Valsts* var secināt, ka gan *eidōs*, gan *idea* ir izteiktas nozīmes, piemēram, *eidōs* 11 reizes tiek tulkots kā *veids*, bet *idea* 4 reizes kā *forma*. Ar vārdu *veids* ir jāsaprot variants, bet ar *forma* – izskats. Šis ir vienīgais dialogs, kurā *idea* parādās tikai ar vienu nozīmi - *forma*. Dialogā gan *eidōs* (400a, 402c), gan *idea* parādās kopīga nozīme *forma*.

5. EIDOS UN IDEA DIALOGĀ TEAITĒTS

5.1. Eidos Platona dialogs Teaitēts

Dialoga *Teaitēts* galvenais jautājums ir uzzināt - kas ir zināšana. Dialoga ar jautājumu un atbilžu palīdzību cenšas definēt zināšanu. *Teaitēta* beigās nenonāk pie konkrētas atbildes vai definīcijas par zināšanu.

Dialogā darbojas Sokrats, Teaitēts un Teodots. Sarunā ar Sokratu mainās otrs runātājs vai nu Teaitēts vai nu Teodors, pārejas vietās ir iesaistīti visi trīs biedri.

Platona dialogs ir pieskaitāms pie sokratiskajiem dialogiem, jo galvenais tēls ir Sokrats, kurš uzdod jautājumus cenšas rast atbildi uz problēma jautājumu.

Tulkojot attiecīgās teksta vietas Platona dialogā *eidos* parādās četrpadsmit reizes, kam ir četras dažādas nozīmes: klase, veidols, izskats un veids. Dialogā *Teaitēts* *idea* parādās 7 reizes, kas ir uz pusi mazāk nekā *eidos*. Tāpat *idea* dialogā arī ir trīs dažādas nozīmes: veids, veidols un vienība. Tulkojot šos tekstus, ir izmantots Ivara Neidera un Edgara Narkēviča Platona *Teiatēta*, 2008, gada latviešu valodas tulkojums, kā arī Faulera, Platona *Teaitēta*, 1921. gada angļu valodas tulkojums.

Visbiežāk lietotā *eidos* nozīme ir veids, kas parādās septiņas reizes. Pirmkārt, to attiecinā uz divu veidu kustību, kur viena var spēku izmantot un iedarboties, bet otra var spēku uzņemt. Tā kā visā dialoga laikā ar kustību saistīts teksts parādās atkārtoti centos ieturēt nozīmi veids, jo tā teksts būs saprotamāks.

1. Σωκράτης: ἀρχὴ δέ, ἐξ ἧς καὶ ἂ νυνδὴ ἐλέγομεν πάντα ἥρτηται, ἥδε αὐτῶν, ὡς τὸ πᾶν κίνησις ἦν καὶ ἄλλο παρὰ τοῦτο οὐδέν, τῆς δὲ κινήσεως δύο εἶδη, πλήθει μὲν ἄπειρον ἐκάτερον, δύναμιν δὲ τὸ μὲν ποιεῖν ἔχον, τὸ δὲ πάσχειν. (Plat. Theaet., 156a)

Sokrats: Sākumā, arī viss teiktais pastāv, jau šāds, viss bija kustība un nav nekas cits, bet kustībai ir divi veidi, vienam un otram daudz dažādas kustības virzieni, bet viens spēku var darboties, bet otrs iegūt. (Plat. Theaet., 156a)

Šādu *eidos* tulkojumu *kind*⁵⁷ (*veids*) izmanto Faulers, *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

⁵⁷ There are two **kinds** of motion. Plat., Theaet., 156a

2. Σωκράτης: βούλομαι δὲ λέγειν τὸ τοιόνδε: πότερον ἔν τι εἶδος αὐτῆς λέγουσιν ἢ, ὥσπερ ἐμοὶ φαίνεται, δύο; (Plat. Theaet., 181c)

Sokrats: Bet gribu sacīt: vai vienu (kustības) veidu paši izteikuši, vai man šķiet, ka par diviem? (Plat. Theaet., 181c)

Šādu *eidōs* tulkojumu *kind*⁵⁸ (*veids*) izmanto Faulers, *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

No 181b – 183c dialogā runā par noskīrumu starp divu veidu kustībām un tā attiecinājums uz sajušanas skaidrojumu, tāpēc tulkojumā *eidōs* saglabā savu nozīmi – *veids*.

3. Σωκράτης: τοῦτο μὲν τοίνυν ἔν ἔστω εἶδος. (Plat. Theaet., 181c)

Tāpēc šis patiesi ir viens (kustības) veids. (Plat. Theaet., 181c)

Šādu *eidōs* tulkojumu *kind*⁵⁹ (*veids*) izmanto Faulera, *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

4. ὅταν δὲ ἡ μὲν τῶ αὐτῶ, γηράσκη δέ, ἡ μέλαν ἐκ λευκοῦ ἢ σκληρὸν ἐκ μαλακοῦ γίγνηται, ἢ τινα ἄλλην ἀλλοίωσιν ἀλλοιῶται, ἄρα οὐκ ἄξιον ἕτερον εἶδος φάναι κινήσεως; (Plat. Theaet., 181d)

Bet kad patiesi, pats kļūst vecs vai melns no balta, vai ciets no mīksta kļūst, vai kāda cita atšķirība rodas, vai tad nav jāskata cita veida kustība? (Plat. Theaet., 181d)

Šādu *eidōs* tulkojumu *kind*⁶⁰ (*veids*) izmanto Faulers, *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

5. Σωκράτης: δύο δὴ λέγω τούτῳ εἶδει κινήσεως, ἀλλοίωσιν, τὴν δὲ φοράν. (Plat. Theaet., 181d)

Saku, ka ir divi veidi kustības, deformācijas (izmaiņšanās) un pārvietošanās. (Plat. Theaet., 181d)

Šādu *eidōs* tulkojumu *kind*⁶¹ (*veids*) izmanto Faulers, *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

Eidōs kā veids nav tikai saistīts ar kādu noteiktu tēmu (kustība) *Teaitētā*, bet tiek izmantots vispārīgi. Otrkārt, nozīmi veids arī var attiecināt uz sarunām (sarunas veidu – bērnišķīgi, nopietni utt.), kā dialogā norāda Sokrāta teiktais. Ar šo citātu Sokrāts norāda, lai viņi nenovirzās no temata. No 168C – 169D Sokrāts ir iesaistījies sarunā ar Teodoru.

⁵⁸ Do they mean to say that there is only one **kind** of motion. Plat., Theaet., 181c

⁵⁹ Let this, then, be one **kind** of motion. Plat., Theaet., 181c

⁶⁰ Is it not proper to say that this is another **kind** of motion? Plat., Theaet., 181d

⁶¹ So I say that there are these two **kinds** of motion. Plat., Theaet., 181d.

- Σωκράτης :καί μοι πάνν τήρει τὸ τοιόνδε, μή που παιδικόν τι λάθωμεν εἶδος τῶν λόγων ποιούμενοι, καί τις πάλιν ἡμῖν αὐτὸ ὄνειδίσῃ. (Plat. Theaet., 169c)
Sokrats: Un rūpējies par to, lai neiekļūstam bērnišķīgos sarunu **veidos**, atkal mums šo pārmetīs. (Plat. Theaet., 169c)

Treškārt, Platona dialoga beigās sarunā tiek apspriestas trīs „skaidrojuma” nozīmes, kur arī tiek izmantots *eidōs* kā *veids*. No 208b – 208e veido skaidrojuma izpratnes formulējumu.

- Σωκράτης: ἴσως γὰρ οὐ τοῦτό τις αὐτὸν ὀριεῖται, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν εἶδος τῶν τριῶν, ὧν ἓν γέ τι ἔφαμεν λόγον θήσεσθαι τὸν ἐπιστήμην ὀριζόμενον δόξαν εἶναι ὀρθὴν μετὰ λόγου. (Plat. Theaet., 208c)
Sokrats: Jo definīcija, kas jāpieņem, ir nevis tā, bet atlikušie trīs **veidi**, no kuriem vienu kā sacījām varētu būt apgalvojis tas, kurš noteica, ka zināšana ir pareizs viedoklis apvienojumā ar racionālo skaidrojumu. (Plat. Theaet., 208c)

Teaitētā *eidōs* trīs reizes ir lietots kā klase. Šī nozīme jau tiek norādīta *A Greek-English Lexicon* (1940). Pieņēmus, ka Platons *eidōs* izmanto ar specifisku nozīmi klase ir attaisnojams, ja ar klasi saprot identisku vai līdzīgu priekšmetu, vai parādību grupu, kopums⁶².

1. Σωκράτης: ἴθι δὴ—καλῶς γὰρ ἄρτι ὑφηγήσω—πειρῶ μιμούμενος τὴν περὶ τῶν δυνάμεων ἀπόκρισιν, ὥσπερ ταύτας πολλὰς οὔσας ἐνὶ εἶδει περιέλαβες, οὔτω καὶ τὰς πολλὰς ἐπιστήμας ἐνὶ λόγῳ προσειπεῖν. (Plat. Theaet., 148d)
Sokrats: Nu tātad –jo tu skaisti parādījīs– tāpat kā šis daudzās spējas tu ietver vienā **klasē**, tā arī tagad, atdarinot savu atbildi par spējām, mēģini daudzās zināšanas izteikt ar vienu noteiksmi (ἐνὶ λόγῳ). (Plat. Theaet., 148d)

Sokrats mudina Teaitētu, lai viņš zināšanas iekļauj viena klasē tapāt kā to iepriekš izdarīja ar „spējām”.

Šādu *eidōs* tulkojumu *class*⁶³ (*klase*) izmanto Faulera, *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

⁶² Latviešu valodas vārdnīca.

⁶³ Just as you embraced them all in one class. Plat., Theaet., 148d

2. Σωκράτης: ἔτι τοίνυν ἐνθένδε ἂν μᾶλλον πᾶς τις ὁμολογήσειεν ταῦτὰ ταῦτα, εἰ περὶ παντός τις τοῦ εἶδους ἐρωτῶη ἐν ᾧ καὶ τὸ ὠφέλιμον τυγχάνει ὄν: (Plat. Theaet., 178a)

Sokrats: Tāpēc no šī brīža vēl vairāk visi piekritīs vienlīdz šim, kas jautāts par visu klasi, kurā atrodas derīgais. (Plat. Theaet., 178a)

Šādu *eidōs* tulkojumu *class*⁶⁴ (*klase*) izmanto Faulers, *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

3. Σωκράτης: οὐκοῦν εἰς ταῦτόν ἐμπέπτωκεν ἡ συλλαβὴ εἶδος ἐκείνω, εἴπερ μέρη τε μὴ ἔχει καὶ μία ἐστὶν ἰδέα; (Plat. Theaet., 205d)

Sokrats: Vai tad tajā pašā klasē krīt zilbes, ja tai nav daļas un tā ir viena vienība? (Plat. Theaet., 205d)

Šajā jautājuma teikumā parādās gan *eidōs*, gan *idea*, kam ir atšķirīgas nozīmes. *Eidōs* norāda klasi, kurā ietilps zilbes, bet *idea* apzīmē vienību, kas tiek attiecināta uz zilbēm. Vārds netiek lietots kā tehnisks termins un norāda uz kādu abstraktu vienību vai kopumu. Šeit Sokrats atsaucas uz 203E – *bet gan kāds viens – no burtiem radies un no tiem atšķirīgs, kam piemīt pašam sava vienība*. Ar vārdu *veidōls* atveidots *eidōs*, bet *vienība* – *idea*. (Plat., Teaitēts, 2008.)

Tik pat reizes (trīs) *eidōs* ir ar nozīmi *veidōls*. Ar vārdu *veidōls* apzīmē nemainīgo esamību Platona ideju teorijā. Šajos trīs piemēros labi attēlots kā *Teaitētā* tiek aprakstīta un skaidrota šī nemainīgā esamība.

1. δεῖ δὲ καὶ κατὰ μέρος οὕτω λέγειν καὶ περὶ πολλῶν ἀθροισθέντων, ᾧ δὴ ἀθροίσματι ἄνθρωπόν τε τίθενται καὶ λίθον καὶ ἕκαστον ζῶόν τε καὶ εἶδος. (Plat. Theaet., 157c)

Bet vajag arī runāt par daļām un par daudziem sākumiem (āthroίζω – savākt kopā), starp kuriem ir cilvēks un akmens, un katrs dzīvnieks, un veidōls. (Plat. Theaet., 157c)

Ar vārdu *veidōls* tiek tulkots *eidōs*, ko Platons dažkārt izmanto, runājot par idejām, taču šajā gadījumā tas apzīmē atsevišķo vienību apkopojumu. (Plat., Teaitēts, 2008.)

2. Σωκράτης: χρῆν γὰρ ἴσως τὴν συλλαβὴν τίθεσθαι μὴ τὰ στοιχεῖα ἀλλ' ἐξ ἐκείνων ἐν τι γεγονός εἶδος, ἰδέαν μίαν αὐτὸ αὐτοῦ ἔχον, ἕτερον δὲ τῶν στοιχείων. (Plat. Theaet., 203e)

⁶⁴ The whole **class** to which the advantageous belongs. Plat., Theaet., 178a

*Jo vajadzēja teikt, ka zilbe nav burti, bet gan **veidols**, kas radies no tiem, kam ir pašam sava vienība, bet atšķirīga no burtiem.* (Plat. Theaet., 203e)

Šajā fragmentā *eidōs* un *idea* ir ar līdzīgām nozīmēm. Sokrats norāda, ka nav pareizi pieņemt, ka zilbe ir tas pats, kas burti; drīzāk zilbe ir *eidōs*, kas rodas no burtiem (t. i., zilbe kā *eidōs* ir kaut kas “vairāk” nekā elementi, no kā zilbe sastāv – aptuveni tāpat, kā torte ir kaut kas “vairāk” par miltiem, olām u.c. sastāvdaļām). Tālāk tiek teikts, ka šim *eidōs* (acīmredzot šai zilbei kā *eidōs*, t. i., kā veselumam, kas ir kaut kas “vairāk” nekā elementi) ir viena *idea*, kas ir atšķirīga no burtiem. Tātad gan *eidōs*, gan *idea* ir kaut kas atšķirīgs no burtiem, kaut kas “vairāk” nekā sastāvdaļas jeb elementi.

3. *Σωκράτης: ἢ καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῶν μερῶν λέγεις γεγονὸς ἐν τι εἶδος ἕτερον τῶν πάντων μερῶν;* (Plat. Theaet., 204a)

*Vai arī sacīsi, ka veselums no daļām ir izveidojies **veidols**, kas ir atšķirīgs no visām daļām?* (Plat. Theaet., 204a)

Šeit *eidōs* ir cieši saistīts ar *vienību*, ja ar *vienību* saprot īstenu veselumu, kas ir atšķirīgs no savu daļu summas.

Tekstā *Teaitēts* vienu reizi *eidōs* nozīme ir izskats. Izvēlējos šādu *eidōs* tulkojumu, jo tekstā skaidri ir norādīts, ka runa ir par cilvēku ārējām īpašībām, kas tātad ir izskats. Nozīme *veidols* nederētu, jo tas vairāk atbilst ideju teorijai nekā cilvēka ārējam aprakstam.

- *Σωκράτης: ἄρα κἄν εἰς Λακεδαίμονα ἐλθὼν, ὦ Θεόδωρε, πρὸς τὰς παλαίστρας ἀξιοῖς ἂν ἄλλους θεώμενος γυμνοῦς, ἐνίους φάλους, αὐτὸς μὴ ἀντεπιδεικνύναι τὸ εἶδος παραποδύμενος;* (Plat. Theaet., 162b)

*Vai Lakedaimonā (Spartā) nokļūvis, Teodor, pie čīkstēšanas lauka citus redzot izģērbušos, citu kuslu, tu domā, ka pašam savukārt nav jāparāda savs **izskats** izģērbjoties?* (Plat. Theaet., 162b)

5.2. *Idea Platona dialogā Teaitēts*

Dialogā *Teaitēts* *idea* paradās 7 reizes, kas ir uz pusi mazāk nekā *eidōs*. Tāpat *idea* dialogā arī ir trīs dažādas nozīmes: veids, veidols un vienība.

Visbiežāk lietotā *idea* nozīme ir *vienība*, kas ir veidola (*eidos*) daļa, tāpēc arī izvēlējos šādu tulkojumu. Šajos citātos norāda kā vienība ietilps veidola sastāvā. Šādu *idea* tulkojumu *vienība* izmanto un atbalsta Ivara Neidera un Edgara Narkēviča Platona *Teiatēta*, 2008 latviešu valodas tulkojums.

1. Σωκράτης: φέρε δὴ, τὴν συλλαβὴν πότερον λέγομεν τὰ ἀμφοτέρα στοιχεῖα, καὶ ἐὰν πλείω ἢ ἢ δύο, τὰ πάντα, ἢ μίαν τινὰ **ιδέα**ν γεγονυῖαν συντεθέντων αὐτῶν; (Plat. Theaet., 203c)

*Nu tad, teiksim, ka zilbe ir divi burti, vai arī, ja ir vairāk nekā divi, tad visi visi, vai arī teiksim, ka tā (t. i., zilbe) ir atsevišķa **vienība**, kas ir radusies no to kombinācijas?* (Plat. Theaet., 203c)

Sokrats formulē dilemmu:

(A) Zilbe ir (tas pats, kas) abi (ja vairāk, tad visi) burti, kas to veido.

(B) Zilbe ir kāda jauna vienība, kas rodas savienojot burtus.

Sapņa teorija postulē kognitīvo asimetriju starp pirmdaļam un salikumiem, t.i., tā apgalvo, ka pirmdaļas nevar izziņāt, bet salikumus var. Tālākajā izklāstā (203C – 205E) Sokrats parāda, ka abas iespējas noved pie viena un tā paša secinājuma, kas noliedz šo asimetrijas tēzi, - sapņa teorijas apgalvojums, ka salikumi ir izziņāmi, bet pirmdaļas – neizziņāmas, ir aplams. Gan salikumi, gan pirmdaļas ir vai nu vienādi izziņāmi (secinājums A), vai vienādi ir neizziņāmi (secinājums B). (Plat., Teaitēts, 2008. Piezīmes)

2. Σωκράτης: χρῆν γὰρ ἴσως τὴν συλλαβὴν τίθεσθαι μὴ τὰ στοιχεῖα ἀλλ' ἐξ ἐκείνων ἔν τι γεγονός εἶδος, **ιδέα**ν μίαν αὐτὸ αὐτοῦ ἔχον, ἕτερον δὲ τῶν στοιχείων. (Plat. Theaet., 203e)

*Jo vajadzēja teikt, ka zilbe nav burti, bet gan veidols, kas radies no tiem, kam ir pašam sava **vienība**, bet atšķirīga no burtiem.* (Plat. Theaet., 203e)

3. Σωκράτης: ἐχέτω δὴ ὡς νῦν φαμεν, μία **ιδέα** ἐξ ἐκάστων τῶν συναρμοσπόντων στοιχείων γιγνομένη ἢ συλλαβή, ὁμοίως ἔν τε γράμμασι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι. (Plat. Theaet., 204a)

*Lai būtu tā, kā tikko teicām, ka zilbe ir viena **vienība** no visiem burtiem kopā salāgotiem, līdzīgi tā ir ar vārdiem un citām lietām.* (Plat. Theaet., 204a)

4. Σωκράτης: παντάπασι δὴ, ὦ Θεαίτητε, κατὰ τὸν νῦν λόγον μία τις **ιδέα** ἀμέριστος συλλαβὴ ἂν εἴη. (Plat. Theaet., 205c)

*Bet vispār, Teaitēt, saskaņā ar tagadējo pārspriedumu zilbe ir viena nedalīta **vienība**.* (Plat. Theaet., 205c)

5. Σωκράτης: οὐκοῦν εἰς ταῦτόν ἐμπέπτωκεν ἡ συλλαβὴ εἶδος ἐκείνω, εἴπερ μέρη τε μὴ ἔχει καὶ μία ἐστὶν **ιδέα**; (Plat. Theaet., 205d)

*Tad tajā pašā klasē krīt zilbes, ja nav daļas un ir viena **vienība**?* (Plat. Theaet., 205d)

Teaitētā arī *idea* apzīmē veidolu, jo šajā citātā tas ir attiecināms uz dvēseli, kas ir iekšējā būtība, kuru nevar skaidri raksturot. Tāpēc tulkojumā izvēlējos šo nozīmi, kas labi attiecas uz dvēseli.

- Σωκράτης: δεινὸν γάρ που, ὦ παῖ, εἰ πολλαί τινες ἐν ἡμῖν ὥσπερ ἐν δουρείοις ἵπποις αἰσθήσεις ἐγκάθηνται, ἀλλὰ μὴ εἰς μίαν τινὰ **ιδέα**ν, εἴτε ψυχὴν εἴτε ὅτι δεῖ καλεῖν, πάντα ταῦτα συντείνει, ἧ διὰ τούτων οἶον ὀργάνων αἰσθανόμεθα ὅσα αἰσθητά. (Plat. Theaet., 184d)

*Sokrāts: Jo būtu dīvaini zēn, ja mūsos iekšā sēdētu daudz sajūtu kā koka zirgā, bet nebūtu viens **veidols**, ko vajag saukt vai nu par dvēseli vai par kaut ko, kas visu šo satur, ar kā palīdzību kā ar rīku mēs sajūtam sajūtamās lietas.* (Plat. Theaet., 184d)

Šajā citātā *idea* attiecas uz dvēseli, tāpēc norāda abstraktu vienību kopumu nevis tehnisku jēdzienu.

Dialogā līdzīgi kā ar *eidos idea* arī izmanto nozīmi *veids*. Tekstā ir norāde, ka pastāv taisnība un netaisnība, kas ir pretstati. Izvēlējos šādu tulkojumu, jo starp tiem ir iespējama izvēle tāpat divi veidi.

- Σωκράτης: δυοῖν ὄντων **ιδέα**ιν δόξης, τοῦ μὲν ἀληθινοῦ, ψευδοῦς δὲ τοῦ ἐτέρου, τὴν ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην ὀρίζη; (Plat. Theaet., 187c)

*Sokrāts: Pieņemot, ka ir divi **veidi**, taisnība un netaisnība, tiešām un patiesi uzskati, ka zināšanas ir patiesais?* (Plat. Theaet., 187c)

Šādu *eidos* tulkojumu *kind*⁶⁵ (*veids*) izmanto Faulera *Teaitēta* 1921. gada tulkojumā.

⁶⁵ Assuming that there are two **kinds** of opinion. Plat., Theaet., 187c

Salīdzinot no tekstā tulkotajām vietām *eidōs* un *idea* iegūstam divas kopīgas nozīmes: veids un veidols. *Eidōs* kā veids tiek attiecināts uz kustību, sarunām un *idea* gadījumā uz taisnību un netaisnību. Ar vārdu *veids* saprotam - variants, paveids, forma, kam raksturīgas noteiktas īpašības, pazīmes. *Dažāda veida ražojumi, preces*⁶⁶. *Eidōs* kā *veidols* apzīmē vienību kopumu, *idea veidols* apzīmē dvēseli, kas ir vienību kopums - abos gadījumos tas ir veidojums.

Gan *eidōs*, gan *idea* ir pavisam atšķirīgas nozīmes. *Eidōs* tekstā parādās kā *klase* un *izskats*, bet *idea* kā vienība. *Eidōs* norāda *klasi*, kurā ietilps zilbes, bet *idea* apzīmē vienību, kas tiek attiecināta uz zilbēm. Vārds netiek lietots kā tehnisks termins un norāda uz kādu abstraktu vienību vai kopumu (205d).

⁶⁶ Latviešu valodas vārdnīca.

SECINĀJUMI

Eidos izpētītajos dialogos *Kratils*, *Valsts* (I – III grāmata) un *Teaitēts* parādās 43 reizes, bet *idea* parādās tikai 14 reizes, kas ir trīs reizes mazāk nekā *eidos*.

Veicot attiecīgo *eidos* teksta vietu tulkojumus un izmantojot nozīmes teorijas pieņēmumu, ka *nozīme ir lietojums*, iegūtas šādas *eidos* nozīmes:

1. *Veids*, kas jāsaprot kā - variants, paveids, forma, kam raksturīgas noteiktas īpašības, pazīmes. Šo *eidos* nozīmi kopumā izmanto 19 reizes, kas ir pati biežākā no visām, kas parādās dialogā *Kratils* (389d), *Valsts* (357c, 363e, 376e, 389b, 392a, 396b (2 reizes), 397c, 402d, 406c, 413d) un dialogā *Teaitēts* (156a, 181c (2 reizes), 181d (2 reizes), 169c un 208c).
2. *Veidols*, kas jāsaprot kā – apveids, forma, veidojums, kas arī tiek izmantota abstrakti. Šo nozīmi tekstos izmanto 8 reizes dialogos *Kratils* (386e, 389b, 389c, 390b), *Valsts* (380d) un *Teaitēts* (157c, 203e, 204a).
3. *Forma*, kuras jāsaprot plašāk, jo *forma* apzīmē gan parādību, jēdzienu eksistēšanas veidu, satura izteikšanas, izpausmes veidu; *forma* arī ir parādību, jēdzienu variants, paveids, kā arī izskats, ārējās pazīmes. Šī nozīme tekstos parādās 8 reizes dialogos *Kratils* (390a, 390e, 424c, 424d, 440a – 440b (2 reizes)) un *Valsts* (400a, 402c).
4. *Klase* - iedalījuma grupa, kopa, kategorija. Šī nozīme ir izmantota 5 reizes un parādās dialogos *Kratils* (424c), *Valsts* (358a) un *Teaitēts* (148d, 178a, 205d).
5. *Izskats* - īpašību kopums, šī kopuma ārējais izpausmes veids. Šo nozīmi izmanto 2 reizes dialogos *Kratils* (394d) un *Teaitēts* (162b).
6. *Šķira* – grupa, kategorija. Šī nozīme ir izmantota vienu reizi dialogā *Kratils* (411a).

Veicot attiecīgo *idea* teksta vietu tulkojumus dialogos *Kratils*, *Valsts* un *Teaitēts* un izmantojot nozīmes teorijas pieņēmumu, ka *nozīme ir lietojums* iegūtas šādas *idea* nozīmes:

1. *Forma*, kas parādās ar vienu no *eidos* tulkojumiem (skat. 3. *eidos* nozīmi). Šī nozīme parādās 6 reizes dialogos *Kratils* (418e, 439e) un *Valsts* (396a, 380d (2 reizes) 380e).
2. *Vienība* - atsevišķa, sistēmas iedalījuma sastāvdaļa, veidola (*eidos*) daļa. Šī nozīme parādās 5 reizes dialogā *Teaitēts* (203c, 203e, 204a, 205c, 205d).

3. *Veidols*, kas sakrīt ar vienu no *eidōs* tulkojumiem (skat. 2. *eidōs* nozīmi). Šī nozīme tiek izmantota vienu reizi dialogā *Teaitēts* (184d).
4. *Veids*, kas sakrīt ar vienu no *eidōs* tulkojumiem (skat. 1. *eidōs* nozīmi). Šī nozīme parādās vienu reizi dialogā *Teaitēts* (187c).
5. *Ideāls* - pilnība, labākais paraugs. Šī nozīme tiek izmantota vienu reizi dialogā *Kratils* (389e – 390a), to attiecina uz šaudīklu.

Hipotēze tiek apstiprināta, ka Platona vēlīnajos dialogos *Teaitēts*, *Valsts* (I– III grāmata) un *Kratils* gan vārdam *eidōs*, gan vārdam *idea* ir vairākas nozīmes, kas noteiktos kontekstos pārklājās.

Pirmkārt dialogā *Kratils* gan *eidōs*, gan *idea* ir nozīmi *forma*. Abos gadījumos ar *forma* saprot abstraktu jēdzienu, kas tiek attiecināts uz nezināmu apveidu vai parādību, piemēram, 390a *eidōs* nozīmē *vārda formu* un *idea* 418e - *esošā labuma formu*.

Otrkārt, dialogā *Valsts* līdzīgi kā dialogā *Kratils* gan *eidōs*, gan *idea* ir ar nozīmi *forma*. Dialoga II. grāmatā *eidōs* tiek attiecināts uz *trīs formām*, kas ir domāts daktils, spondejs un anapests, un *idea* II. grāmatā arī nozīmē *formu*, kas tiek attiecināta uz dieva izskatu.

Treškārt, dialogā *Teaitēts* gan *eidōs*, gan *idea* ir nozīme *veids*. Abos gadījumos *veids* jāuztver kā *variants, paveids, forma, kam raksturīgas noteiktas īpašības, pazīmes*. *Eidōs* 181c piemērā tiek attiecināts uz *kustības veidu*, un *idea* 187c kā divi veidi, kas ir taisnība un netaisnība.

Visbeidzot, dialogā *Teaitēts* gan *eidōs*, gan *idea* nozīme *veidols* - apveids, forma, veidojums, kas tiek izmantota abstrakti. *Eidōs* 204a kā *veidols* apzīmē no daļām izveidotu veselumu, un *idea* kā *veidols* tiek attiecināta uz dvēseli, kas tekstā tiek aprakstīta kā sajūtu veselums 184d. Dialogs *Teaitēts* ir vienīgais no trim, kurā *eidōs* un *idea* ir divas kopīgas nozīmes *veids* un *veidols*.

Izpētot iegūtās nozīmes uzzinām, ka *eidōs* un *idea* ir gan kopīgas, gan atšķirīgas nozīmes. Iepriekš noskaidrojām, ka kopīgās nozīmes ir *forma* dialogā *Kratils* un *Valsts*, kā arī *veids* un *veidols* dialogā *Teaitēts*. Tomēr dialogos parādās atšķirīgas un niansētākas nozīmes, piemēram, *eidōs* kā *klase* visos trīs dialogos. Šī nozīme parādās vairākas reizes, kas pastiprina tās svarīgumu, ka arī savlaicīgi tā tiek dota *A Greek-English Lexicon*, 1940. Šāda nozīme netiek izmantota *idea* tulkošanai atlasītajās teksta vietās. *Idea* arī ir specifiska nozīme – *vienība* - atsevišķa, sistēmas iedalījuma sastāvdaļa, veidola (*eidōs*) daļa. Tāpēc, ka tā ir daļa nav iespējams *idea* pielīdzināt *eidōs*, bet tiem ir savstarpēja saistība.

Eidos parādās ar nozīmi *izskats* (2 reizes) un *šķira* (1 reizi), kas ir salīdzinoši mazlietota pētītajos dialogos, *idea* arī ir mazlietota nozīme *ideāls* (1 reize).

Analizējot *eidos* un *idea* ir noskaidrots, ka *eidos* un *idea* var apzīmēt vienu un to pašu, kā arī tiem ir atšķirīgas nozīmes, un ka abiem vārdiem arī ir sastapējas saistība. Šiem vārdiem ir ļoti plašs nozīmju loks, ko tulkojot no oriģinālteksta labi var parādīt tulkojumos.

Izmantotā literatūra un avoti

Antīkie avoti

1. Plato, *Cratylus*, Typographeo Clarendoniano, Oxonii, 1900 – oriģinālteksts.
2. Plato, *Cratylus, Plato in Twelve Volumes*, Vol. 12, Harvard University Press; London, 1921. – angļu valodas tulkojums.
3. Plato, *Republica*, Typographeo Clarendoniano, Oxonii, 1902 – oriģinālteksts.
4. Plato, *Republic, Plato in Twelve Volumes*, Vols. 5 & 6 Harvard University Press; London, 1969. - angļu valodas tulkojums.
5. Plato, *Theaetetus*, Typographeo Clarendoniano, Oxonii, 1900 – oriģinālteksts.
6. Plato, *Theaetetus, Plato in Twelve Volumes*, Vol. 12, Harvard University Press; London, 1921 - angļu valodas tulkojums.
7. Platons, *Teaitēts*, Liepnieks & Rītups, Rīga, 2008.- latviešu valodas tūkojums
8. Platons, *Valsts*, G. Lukstiņš, 1982 – latviešu valodas tulkojums.
9. *Sengrieķu filozofisko tekstu latviskošanas noztādnes: Platona Kratila tulkojums*, Mārtiņš Laizāns, Rīga, 2014. – *Kratila* tulkojums latviešu valodā.

Zinātniskā literatūra

1. *A Companion to Plato*, Oxford: Blackwell. Benson, Hugh (ed.), 2006.
2. Ademollo, Francesco. *The Cratylus of Plato: A Commentary*. Cambridge University Press, 2011
3. Delius, Kristofs [u.c.]. *Filosofijas Vēsture: No Antīkās Pasaules līdz Mūsdienām*. No vācu valodas tulkojuši Signe Mežinska un Ivars Ijabs. Jāņa Rozes apgāds, 2006. – Antīkā pasaule, filozofija.
4. *La semantica nella filosofia greca* Roma Bulzoni, Cesari di, 1980.
5. Marti-Ibanez, Felix. *Tales of Philosophy*, New York, Potter, 1964.
6. Neiders, Ivars. *Dažas piezīmes par Platonu latviski*, satori.lv, 2007. (Pieejams: http://www.satori.lv/raksts/968/Ivars_Neiders/Dazas_piezimes_par_Platonu_latviski)
7. Nītiņa, D., Iljinska, L., Platonova, M. *Nozīme Valodā: Lingvistiskie un Ekstralingvistiskie Aspekti*, RTU Izdevniecība Rīga, 2008.
8. Platons. *Dialogi un vēstules*. No sengrieķu valodas tulkojis Ābrams Feldhūns. [Tatjanas Semanes ievads; māksliniece Ināra Jēgere]. Rīga: Zinātne, 1999. – Platona patiesības laukā ieejot, piezīmes.

9. Platons, *Teaitēts*, Liepnieks & Rītups, Rīga, 2008.- Par Platona *Teaitētu* no 183. – 187. lpp.
10. Platons, *Valsts*, G. Lukstiņš, 1982. – priekšvārds (Platons un viņa dialogs *Valsts*).
11. Loja, Jānis. *Valodniecības vēsture*, Latvijas Valsts izdevniecība, Rīga, 1961
12. Fāters, Heincs. *Ievads Valodniecībā. Apgāds Zinātne*, 2010 – Semantika.

Uzziņu literatūra un vārdnīcas

1. *A Greek-English Lexicon*. Oxford. Clarendon Press. 1940.
2. *Latviešu literārās valodas vārdnīca* : 8 sējumos. Latvijas PSR Zinātņu akadēmija. Andreja Upīša Valodas un literatūras institūts ; [redakcijas kolēģija: H. Bendiks ... [u.c.]]. Rīga: Zinātne, 1972-1996. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/llvv/>
3. *Latviešu valodas vārdnīca :A - Ž* / [atbildīgā redaktore D. Guļevska ; K. Karuļa iev.]. Rīga: Avots, 1987.

Bakalaura darbs *eidōs* un *idea* Platona vēlīnajos dialogos izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors:Dolorese Aldersone

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr.philol.Līva Rotkale 29.05.2015.

Recenzents: Profesore Dr.Philol.Ilze Rūmniece

Darbs iesniegts Klasiskās filoloģijas un antropoloģijas studiju nodaļā

29.05.2015

Dekāna pilnvarotā persona:

Darbs aizstāvēts Klasiskās filoloģijas studiju programmas bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

15.06.2015.

prot. Nr.

Komisijas sekretāre: Līva Bodniece